

NOUA REVISTA ROMANA

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

Director: C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București.

UN NUMĂR.

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele librării și la depozitarii de ziare din țară

Prețul anunțurilor pentru o pagină de pagină 10 lei.

ABONAMENTUL:

În România un an (48 NUMERE), 10 lei
„gease luni 6 „
În toate țările unei poștale un an 12 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
București, Calea Victoriei 62, Pasajul No. 3
DIRECȚIA: București, B-dul Ferdinand 55
TELEFON 8/66

No. 7.

DUMINICĂ, 29 MAIU 1911.

Vol. X.

N O U T A Ț I

Pentru „Românul“ din Arad

Ziarul „Românul“ din Arad, pentru a atenua critica făcută de colaboratorul nostru *Verax* asupra broșurei d-lui Dr. Al. Vaida-Voevod, se prefacă a nu ști de rostul *Nouei Reviste Române*, revista cea „pedantă“ de sub direcția subsemnatului Poate, că din cauza tinereții sale, „Românul“ este și în drept să nu știe de rostul revistei noastre. Ne facem dar datoria să i-l aducem noi la cunoștință acest rost.

Noua Revistă Română este un organ de publicitate, care apare de vre-o câțivă ani, fără „autorizația“ vre-unui partid, adică fără „subvenție“, susținându-se numai din plata cititorilor și din sacrificiile colaboratorilor cari voiesc să aibă o tribună independentă, dela care să-și poată spune părerea lor asupra tuturor cestiunilor la ordinea zilei. În coloanele *Nouei Reviste Române* se discută cestiunile cele mai variate: când problema socializmului; când politica românească internă, și prin urmare și a partidului takist; când filosofia progresului omenesc; când politica „alandala“ care se face de către comitetele românești de peste munți, etc., dar fără ca prin aceasta revista să devină ea însăși „socialistă, progresistă, takistă sau alandalistă“! Subiectele discuțiunii se schimbă, aceea ce rămâne neclintit însă este metoda judecării cinstite și critice.

În *Noua Revistă Română* nu încapă laudă ori critică, dată cu anticipație, după culoarea politică a cuivă, cum se obișnuște în gazetele de partid, sau după culoarea părului cuivă, cum se obișnuște în „Neamul“ d-lui N. Iorga; ci lauda și critica noastră este rezultatul unei convingeri pe care ne-o dă judecata. Putem greși uneori,—Doamne, nimeni nu este perfect pe lume!—dar cu *prejudecăți* în favoarea, sau în contra cuivă, nu suntem niciodată!

De câte ori, aceia cari, la necaz, denumiau *Noua Revistă Română* ca fadă și pedantă, nu și-au schimbat mai în urmă părerea, și au retipărit, ca pe niște certificate de bună purtare, articolele publicate în ea!

Nu disperăm să vedem odată și odată și pe cei dela „Românul“, în categoria acestora.

Până atunci respingem ca nefundată teoria despre patriotism, pe care se încearcă să ne-o servească ca lecțiune „Românul“.

Iată ce se tipărise, cu referire la broșura d-lui Al. Vaida-Voevod, în *N. R. R.*:

„Solidaritatea dintre membrii unui popor nu se poate cimentă prin încrederea oarbă în anumiți indivizi, fie aceștia cât de cinstiți și patrioți;—ci numai prin încrederea poporului în anumite principii, clar exprimate“.

Iată acum comentariile „Românului“:

Va să zică dacă un individ e cinstit și patriot nu poate avea poporul încredere în el, ci în principiile de patriotism ale acelu popor. Dar ce înseamnă atunci patriot? Ca să știe și „Noua revistă română“, îi spunem: patriot înseamnă

devotat principiilor de neam și țară. Deci dacă acei indivizi sunt „cinstiți și patrioți“ merită și trebuie, ca membrii poporului să le dea încredere, și chiar încredere oarbă.

Stimați confrați, comentariile voastre merg pe alături de drum.

Noi n'am voit să dăm definiția patriotismului, am voit numai să protestăm contra pretențiunii acelor bărbați cari cred, că patriotismul poate fi *monopolizat*. La aceasta, dacă aveți ceva de răspuns, răspundeți. Voi aveți aparența de a crede, că există în țara voastră bărbați cărora li s'a concedat monopolul patriotismului și al naționalismului implicit; iar noi combatem această credință, din principiu, ori și unde o găsim afirmată, fie la voi dincolo, fie la noi, dincoace de Carpați.

Credința noastră este că *adevăratul* patriot n'are trebuință de monopolul patriotismului. Numai șovinistul pretinde monopolul, dar șovinistul nu este patriot. Noi vă cerem, dacă sunteți patrioți, să nu vă certați pentru dreptul de a reprezintă patriotismul, ci cu toți bunii Români alături să săvârșiți fapte patriotice. —C. R. M.—

Cazul d-lui agregat d-r Șumuleanu.

Principalul titlu al d-lui dr. Șumuleanu, pentru a fi ridicat dela gradul de agregat la acela de profesor la Universitatea din Iași, este de a fi totdeauna present la întrunirile cu scandal pe care le provoacă studenții în acest oraș.

Titlurile științifice ale d-lui dr. Șumuleanu sunt aproape invizibile. De aceea prietenii săi și protectorii săi (suntem sub regimul boerilor, mă rog!) fac tot posibilul, ca d-lui Doctor să nu i se aplice dispozițiunile legii; adică pentru dânsul să nu se numească un raportor care să-i examineze lucrările, și consiliul facultății să se pronunțe asupra opiniunii raportorului, etc.; prietenii și protectorii d-lui Dr. Șumuleanu vor ca acesta să ajungă la catedra de profesor pe deasupra legii, prin simplă votare, ca la alegerea așa ziselor comitete naționaliste.

Prietenii și protectorii au încercat odată acest *iureș* cu recomandăția d-rului Șumuleanu, dar Onor. Ministerul (vândut cahalului, bine înțeles) a întors lucrările înapoi la Iași, cu observația: să se intre în lege. Acum prietenii și protectorii pregătesc un al doilea *iureș*. De astă dată consiliul profesional a devenit mai atent. D-nii profesori Dr. Riegler, Dr. Thiron, Dr. Leon au semnat un protest în regulă, cerând ca lucrările (dacă vor fi existând) ale D-rului Șumuleanu să fie examinate de un raportor competente, cum este d-rul Riegler.

Afacerea stă deocamdată aci. Probabil că în curând vom auzi de convocarea unei mari întruniri de protestare a studenților din Iași, în care se va votă ridicarea d-lui Dr. Șumuleanu la gradul de profesor! —*Verax*.—

„Cum a fost odată“ e titlul noului volum de schițe bucovinene al neobositului nostru scriitor bucovinean, d. Em. Grigorovitz. Numeroasele ilustrații originale ale acestei cărți fac din ea un adevărat tezaur de literatură populară, cu atât mai interesantă cu cât ni se vorbește de o țară pe care toți o iubim, dar prea puțini o cunoaștem.

CESTIUNI ACTUALE

CRIZA BISERICESCĂ

Peripețiile prin cari trece procesul, ce se desfășură înaintea Sf. Sinod, dovedesc din ce în ce mai mult complectă lipsă de autoritate a acestuia.

Intrebarea: ce va face Sf. Sinod, aproape că nu mai preocupă pe nimeni. Fiecare se întreabă mai curând: ce va face guvernul; ce va face d. Ionel Brătianu; ce va face d. Take Ionescu! Mai curând se întreabă lumea chiar, ce vor face Mitropolitul Primat și Episcopul de Roman, în cazul că vor fi osândiți, și nici de cum ce va face Sinodul. Înțelege toată lumea, că sentința Sinodului nu va pune capăt conflictului, dacă vre-unul dintre cei enumerați mai sus va voi să-l continue. Sinodul n'are autoritatea cerută pentru a da sentinței sale caracterul de „lucru judecat“.

În aceasta stă gravitatea situațiunii de față. Un proces, intentat contra unui Înalt Prelat, fie procesul cât de scandalos, nu poate aduce după sine turburări în Biserică, dacă procesul se poate termina definitiv; dar un proces, fie și mai puțin scandalos, însă interminabil, acesta aduce după sine o turburare. În cazul de față, din nenorocire procesul este și scandalos, și interminabil. Cel osândit astăzi, poate ajunge mâine acuzator; cum și acuzatorul de ieri a ajuns acuzatul de azi! Presupusa autonomie a Sf. Sinod nu mai înșeală pe nimeni. Doar în discursurile vre-unui ministru abil mai poate fi vorba de ea. De sentința Sinodului se va ține socoteală numai întru atât, întru cât vor voi alții să țină socoteală...

Multiple sunt cauzele care au adus Sinodul Bisericii Autocefale Române în această tristă situațiune. Politicianismul este una din cauze; dar el nu este nici singura, nici cea mai principală. Înaintea lui sunt multe altele. Politicianismul a venit la urmă să pună vârf la toate.

Denunțarea acestor multiple cauze au și avut grija să o facă, încă de mult, chiar ei, Înalții Prelați, membrii ai Sinodului actual! Nimeni altul n'a vorbit cu mai multă severitate de ignoranța, de lipsa de evlavie creștinească, de iubirea de arginți și de poftirea celor trupești, și de multe alte boli morale, cari macină sufletul clerului nostru, de sus până jos, ca el însuși I. P. S. Mitropolitul Athanasie Mironescu, de câte ori i s'a ivit ocazia! Revistele bisericesti prevesteau de mult criza din zilele noastre. Dar nimeni nu luă seama. Răul se denunță, și cu toate acestea nimic nu se schimbă din cele apucate. Păcătoșia își urmă drumul său.

Politicianismul s'a introdus în Biserică, atras fiind de putreziciunea celor chemați să o servească pe aceasta.

Acum în fața crizei izbucnite, unii zic: prea târziu să mai încercăm o îndreptare! Să cocoloșim repede lucrurile, pentru ca scandalul să nu se întindă prea mult. Rațiunea de Stat cere...

Sublimă este această „rațiune de stat“, menită să ascundă toate ticăloșiile! De câte ori judecata liberă nu convine, repede atunci la rațiunea de stat. Pentru ce s'a mai sgândărit conflictul dela Sf. Sinod? Lumea se „obișnuise“ cu doleanțele Episcopului de Roman; ba se obișnuise chiar și cu incriminările aduse Mitropolitului! Și odată ce lumea se obișnuise, pentru ce s'a revenit? Episcopul de Roman! Popa

ăsta maniac, care a venit să ne strice obiceiurile! Eram noi așa de bine cu o lege bisericească anticononică, și cu un Mitropolit plin de păcate, prietenul d-lui Sp. Haret!

Se înțelege dela sine, că acei cari ne îmbie la acest raționament sunt în nota orientalismului, și stau pe baza educațiunii noastre de până acum. În fruntea acestor aderenți sunt fruntașii marelui partid istoric liberal; bărbații cari, în toate marile cestiuni la ordinea zilei, au ca supremă normă: nu vă atingeți de ce am făcut noi și de ce profită partidului nostru! Stăpânirea de fapt, înaintea oricărui sentiment de dreptate.

Și alături de aceștia, alții cari ar voi să îndrepte ceva, dar neștiind cum, șovăesc și încurcă numai lucrurile. Prima grijă a acestora este, ca să dea lumii impresia că au o soluție; chiar când această soluție este copilărească, în felul aceleia „de a se cere“ demisiunile pricinașilor, „soluție“ sugerată de actualul Ministru al Cultelor.

Mâine însă, acești unii și alții, cu toate că sunt din partide adverse,—și încă adverse istoricește!—și-ar frecă mâinile de bucurie și s'ar îmbrățișa, dacă Episcopul de Roman ar binevoi să-și retragă acușările sale, și ar lăsa pe prietenul d-lui Sp. Haret în pace! Partidul liberal ar rămâne cu „alesul“ lui pe scaunul mitropolitan, iar guvernul conservator ar scăpa de un bucluc. Ce prilej minunat pentru a se stabili acordul între două partide mari istorice! Ce fericire pe țară!

Negreșit, mai este o soluție: soluția celor „setoși de dreptate“, și a acelor doritori de a vedea regenerarea Bisericii române! Pentru aceștia, rațiunea de stat nu are ce căută în rezolvarea crizei actuale, căci dreptul omului de stat încetează înaintea credinței religioase. Setoșii de dreptate vor curățirea Casei Domnului de toți cei vinovați; și mai vor întronarea celor cu chemare în Sf. Sinod al Bisericii Române.

Vor izbuti oare aceștia?

Noi le dorim din tot sufletul ca să isbutească.

O regenerare religioasă este una din condițiunile esențiale pentru progresul neamului nostru; căci progresul neamului nostru nu poate să vină decât în aceleași condițiuni ca și la celelalte neamuri. Astăzi este bine dovedit, că până și în activitatea economică însușirile, cu cari se disting popoarele mari ale lumii, își au obârșia în adâncirea culturii religioase creștine. Răspândirea prin exemple a moralei lui Christ ar aduce mai curând tămăduirea poporului nostru de superstiții și deprinderi rele, decât toată activitatea cărturarilor de prin școli. Creștinismul dă sufletului omenesc o atitudine, prin care apoi se poate ajunge la cultura modernă.

Aceia cari își iubesc neamul trebuie dar să voiască și o regenerare a Bisericii Române.

Ar fi însă o mare greșeală ca aceștia să aștepte regenerarea dela oamenii și dela organele constituite ale Bisericii actuale. Oamenii și organele Bisericii actuale nu au autoritatea cerută. În special, Înalții Prelați, membrii ai Sf. Sinod, când ei între ei se recuză ca prihăniți și eretici,—și ei între ei se cunosc prea bine;—cum ar putea să mai săvârșească ei o regenerare a Bisericii?

Mișcarea de regenerare va trebui să vină din altă parte;—și sunt semne că ea începe să vină.

Criza este mai adâncă de cum! o cred acei ce trăiesc din bugetul Bisericii autocefale române.

C. Rădulescu-Motru

CESTIUNI SOCIALE

PE URMELE RĂSCOALELOR

(Insemnări din călătorie)

Dacă mergi noaptea cu trenul, între Verești și Burdujeni, și te uiți pe fereastra vagonului, zărești la oarecare depărtare niște globuri mari de lumină electrică, asemenea unor stele care sclipesc deasupra unui pustiu.

Acolo este Salcea, moșia d-lui Al. Cantacuzino, moșie pe care s'a făcut cea mai frumoasă gospodărie din țara noastră, și s'ar face și astăzi, dacă n'ar fi intervenit rătăcirea din anul sângeros 1907.

Când te duci din Verești la Salcea, treci printr'o alee mai lungă de un kilometru, plantată cu pomi de amândouă părțile. E un drum public, plantat de proprietar, cu cheltuiala lui, și replantat cu îndărătnicie de nenumărate ori, după ce țăranii, dușmanii arborilor, îi distrugeau, numai pentru plăcerea de a-i distruge.

În fundul aleei se zărește palatul din Salcea, în mijlocul unui parc mic, dar grațios și vesel.

Cine vreă să-și facă o palidă idee despre ceea ce au fost rășcoalele din 1907, să poftască la Salcea, unde li se păstrează urmele cu multă sfințenie.

Te cuprinde groaza când pătrunzi în interiorul acestei locuinți cochete, ale cărei uși și ferestre sunt înlocuite prin scânduri bătute în cuie.

Năvălirile barbarilor nu puteau să facă dezastre mai grozave.

Nu a rămas nimic nesfărâmat. Uși, ferestre, mobile, totul a fost prefăcut în bucăți. Sobele de teracotă au fost dărâmate, caloriferele scoase din pereți, sârmele dela conducta electrică au fost smulse și rupte, cărțile din bibliotecă sfășiate foae cu foae, și toate aceste: lemnărie, teracotă, ferărie, sârme, hârtie... toate zac împrăștiate pe parchet, singurul lucru de preț care a rămas nevătămat, și asta numai pentrucă țăranii nu i-au cunoscut valoarea.

Ca să poți înainta prin odăi, trebuie să încaleci peste toate aceste sfărămături, care stau de patru ani neclintite, ca și în ziua nenorocită când poporul cel mai blând din lume, a dat dovada unei sălbătăcii de care nimeni nu l'a bănuț.

Cum s'au petrecut aceste lucruri? Cine i-a îndemnat? Unde și cum s'au înțeles?... Nimeni nu-ți poate spune nimic.

Se știa mai de înainte că se va întâmpla ceva, și în zorii unei zile a năvălit puhoiul.

Vitele au fost scoase de prin grajduri și lăsate slobode; trăsurilor li s'a dat drumul din deal în spre iaz; hamurile au fost tăiate în bucăți, apoi au început operația în casă.

Până și unii dintre servitorii vechi ai proprietarului s'au dedat la acte de vandalism. Se spune că un bucătar lovea cu toporul în mașina de bucătărie și

răcneă: „douăzeci de ani m'am ars eu la mașina asta!“

Măcar pe bucătarul acesta nu l'a mânat la rășcoală dragostea de pământ și lipsa lui.

Câțivă dintre rășculați ajunsese în turnul palatului, cu gând ca să înceapă a-l dărâma din vârf, când au văzut venind armata. În câteva minute au dispărut cu toții, lăsând în urma lor numai ruine.

În locul rășculaților au venit soldații, și ce a mai rămas nesfărâmat de rășculați, a fost cucerit de soldați, cari aveau sacii plini de trofee.

Pe toată valea Siretului, din județul Botoșani, s'a întins distrugerea. Hancea, Băneștii, Fântânelele, au avut soarta Salcei; numai Dumbrăvenii nu au suferit nimic.

Și lucru curios: se spune că în județul Botoșani rășcoalele au avut un caracter antisemit; cu toate acestea și Salcea, și Hancea, și Băneștii și Fântânelele erau gospodării creștinești, și au fost distruse, iar Dumbrăvenii, moșia arendată unor evrei, au fost cruțați.

M'am dus și la Flămânzi, de unde au început rășcoalele, și am încercat să aflu cum a pornit furtuna. Dela nimeni nu poți să afli nimic, decât că proprietarul moșiei, a acestei moșii imense ale cărei hotare el nu le cunoaște, a arendat-o la doi evrei deodată, cari au început să se lupte între dânșii care din doi să rămâe arendaș.

Și în ce constă lupta lor?

Când unul puneă la arat, celălalt îndemnă pe țăranii să nu-l lase, și făgăduia că le va da pământ în arendă cu cincizeci de lei falcea.

Atunci cel dintâi făgăduia țăranilor pământ cu patruzeci de lei falcea, ca să are moșia pentru dânșii, și țăranii s'au potrivit și s'au dat de partea celui cu patruzeci de lei falcea.

Și când acesta a rămas arendaș, și țăranii au voit să facă învoelile, în loc de patruzeci de lei, li s'au cerut o sută patruzeci, și atunci a început zizania și au bătut pe administratorul moșiei, și s'a făcut multă larmă, pentru prea puțină treabă, și focul s'a întins peste toată țara.

Istoricul care se va încumeta să scrie istoria rășcoalelor din 1907, va întâmpina multe greutăți, și mai cu seamă va fi surprins aflând ce s'a petrecut prin localitățile unde nu au fost rășcoale.

Așă, în județul Suceava rășcoale nu au fost, în adevăratul înțeles al cuvântului, deși au fost uciși câțivă țăranii în satul Siliștea, unde totuși nu fusese nici măcar un gând de rășcoală, și în târgușorul Lespezi, compus numai din evrei, pe cari ar fi voit să-i prade câțivă țigani din Heciu. Cu toate acestea, în tot județul, afară de partea muntelui, țăranii au fost bătui cu sălbătăcie de către armată.

În fiecare sat în care intrau „coloanele volante“, țăranii erau întinși la pământ și li se aplică un număr de lovituri, fixat mai înainte.

Pentru ce?

Pentru ca să nu le vie gust să se rășcoale.

Multe răsbunări mișelești s'au mai făcut prin sate. Până și preoții și învățătorii au fost bătuți, după cerința unor favoriți ale celor trimeși „să liniștească spiritele“.

Imi aduc aminte cum într'o zi au intrat în curtea casei mele peste o sută de țărani din comuna Preoțești, toți îngroziți și hotărâți să pribegescă în Austria, pentru a scăpa de coloana volantă care trebuia să vie să liniștească spiritele și în comuna lor.

Eu ce puteam să le fac? I-am dus la procuror ca să se tângue, și să-i ia sub protecția lui.

Ce s'a mai petrecut cu dânșii, le-a fost rușine să-mi mai spuie, și astăzi, când îi întreb, ei schimbă vorba.

La Pașcani se stăruia foarte mult de către o persoană foarte influentă, ca artileria să dea o reprezentatie, punând la încercare puterea distrugătoare a tunurilor celor nouă. Se stăruia, adică, să se bombardeze satul Lunca, de pe malul Siretului, ai cărui locuitori nu se adunase măcar la cârciumă, în tot timpul cât a bântuit furtuna peste țară.

Nu a lipsit mult ca dorința și curiozitatea persoanei influente să fie satisfăcută, și nu știu căror împrejurări se datorește că în locul satului Lunca nu avem astăzi o movilă de cenușă.

Orori inutile!

E un non-sens acesta, căci nu-mi pot închipui *orori utile*. Un gazetar a comis această expresie barocă, și o lume întreagă o repetă, fără să-și dea seama că nu are nici un înțeles.

Dacă în veacul al douăzecilea, într'o țară pe care ne strădănuim să o trecem în ochii lumii drept o țară civilizată, se găsesc oameni cari țipă în contra ororilor inutile, arta însemnează că ororile utile sunt cel puțin scuzabile. Și atunci trebuie să se atârne decorații pe piepturile tuturor zbirilor, fie jandarmi rurali, fie polițiști din București, cari pun ouă răscoapte subsuoară, cari bat cu vâna de bou, cari întrebuințază torturi rafinate, într'un scop util, de pildă pentru a descoperi un criminal.

Ororile aceste fiind făcute într'un scop util, sunt ele însăși utile, după teoria celor cu ororile inutile.

Oricare ar fi fost cauzele răscoalelor din 1907; oricât de departe, înapoia vremii, li s'ar cerceta origina, este incontestabil că aceste răscoale au determinat o epocă nouă în istoria noastră. Încă nu putem să ne dăm seamă de efectele produse, dar nu se poate contesta că asistăm la începutul unei transformări sociale.

Răscoalele au fost un mare eveniment.

Viitorul istoric al răscoalelor, care va cerceta actele oficiale—dacă se vor fi păstrat, lucru de care mă îndoiesc—; care va cerceta dosarul ororilor inutile, pe care ziarul *Adevărul* zice mereu că l'a alcătuit, dar pe care nu-l publică, probabil din puternice motive de prudență; acel istoric va cerceta și literatura noastră, dela 1907 încoace, pentru a vedea întru cât au fost influențați literații noștri de acest mare eveniment, și ce ecou au găsit, în operele lor, suferințele

îndurate de acei cari au încercat să-și schimbe o soartă insuportabilă în alta măcar acceptabilă.

Istoricul acesta se va aștepta să găsească lucruri de seamă, având ca precedent războiul din 1877.

Desbrăcându-ne de orice șovinism, și luându-ne curajul de a spune măcar o parte din ceea ce gândim, trebuie să recunoaștem că toate victoriile reputate de „șoimii“ noștri, pe câmpiile Bulgariei, nu au avut o grozavă influență, în bine, asupra vieții noastre sociale.

S'au schimbat câteva forme, dar *fondul nostru* nu a rămas măcar același, ci s'a înrăutățit.

Și cu toate acestea, deși acum treizeci și ceva de ani, numărul literaților noștri eră foarte restrâns, totuși s'a scris foarte mult pentru a se glorifica războiul, și s'au scris chiar lucruri de seamă; ba până și unii dintre scriitorii tineri de astăzi se inspiră din amintirile vitejilor de atunci.

La 1907 eram în alte condiții. Mintea neamului nostru eră frământată de idei prielnice poporului. Aveam chiar formațiuni politice în ale căror programe punctul principal eră grija de starea poporului; aveam poporaniști, naționaliști—toți însuflețiți de cele mai bune gânduri pentru popor și națiune, și a căror activitate, pentru ajungerea la ținta urmărită, îmbrățișă și literatura, așa că aveam o literatură poporanistă, o literatură naționalistă...

Nu putem pune la îndoială sinceritatea poporaniștilor și naționaliștilor noștri, nici nu putem contesta că între ei sunt talente reale, care s'au manifestat așa de frumos în artă. Dar întru cât talentele aceste, oamenii aceștia sensibili, fost-au zguduți în sufletul lor de peripețiile dramei înfiorătoare din 1907, și în ce lucrări ale lor se oglindește ceea ce au simțit și au cugetat, despre cel mai însemnat eveniment din istoria poporului nostru?

La ce concluzii va ajunge istoricul viitor, care va constata indiferența aceasta a artiștilor noștri?

Și câte scene petrecute pe timpul răscoalelor nu ar putea fi subiecte mișcătoare de povestiri, măcar!

Despre multe „orori inutile“ am auzit vorbindu-se, puține s'au scris și le-am cetit, dar nici una nu m'a impresionat mai puternic și nu mă obsedează, ca povestirea unui ofițer, care-și revendică paternitatea ororii din care-și făcea un titlu de glorie.

Un țaran, bănuie că ar fi săvârșit o crimă, a fost condamnat la moarte, măcar că nicăeri nu a fost proclamată starea de asediu, și tribunalele marțiale nu au funcționat.

În orice parte a lumii, acest condamnat la moarte, ar fi fost legat la ochi și împușcat. La noi, a fost pus cu sila să-și sape el însuși groapa, și când a isprăvit-o, tot părul îi înălbise. Apoi a fost aruncat în fundul gropii, cu picioarele legate, și soldații au aruncat țărâna în groapă, și l'au înmormântat de viu.

Un lucru mai înfiorător, care ne zugrăvește mai exact și ne arată ce fel de civilizație suntem, eu nu mi-am putut închipui.

Artur Gorovei

TENDINȚELE UTILITARISTE ALE EVOLUȚIUNII MORALE

Atât în viața practică, cât și în teoria morală, plăcerea—ridicată în principiu—a jucat totdeauna un rol precumpănitor. Mai ales în viața antică a Greciei ea ajunsese centrul unui sistem de morală—sistemul hedonistic. Acest sistem, reprezentat prin Aristip din Cyrena, făcea din viața individului un focar de plăceri, isvorâte din isbânda sa asupra împrejurărilor—și a fost caracterizat de Horatius prin versul:

Eht mihi res, non me rebus subjungere conor.

Deși hedonismul teoretic și-a găsit peste veacuri și alți partizani—Epicur, Bentham—și deși în veacul trecut el a stăpânit sufletele sub forma utilitarismului lui Bentham, totuși s'ar părea că se schimbă punctul de vedere în viața morală. Astfel Gomperz, urmărind dezvoltarea istorică a hedonismului, observă: „Fiii veacului care se sfârși preferă firile însuflețite de pasiuni puternice, chiar exclusive, prudenței calculatoare, culturii variate a acelor care și alcătuiesc viața ca artiști“.¹⁾ Ceia ce e drept în afirmarea lui Gomperz este că omul din veacul trecut—ca și cel de astăzi—eră cuprins de pasiuni covârșitoare, al căror mobil este un sentiment exagerat al eului. În acest sentiment exagerat al eului se întemeiază o nouă formă de egoism, care pătrunde adânc în relațiunile sociale, deși cadrul preocupărilor omenești se lărgea, prin însăși lărgirea vieții sociale. Egoismul acesta eră întărit mai cu seamă de creșterea nemăsurată a vieții economice. Această viață devenia intensă și aducea o recrudescență a concepțiunii egoiste. Omul unei singure pasiuni e mai bine văzut decât cel care și împărăștie viața între satisfacerea a deosebite gusturi, cu condițiunea numai ca această pasiune să ducă la puterea economică, în fața căreia orice alt interes se prăbușește.

Egoismul acesta nou aveă un caracter mai accentuat prin aceia chiar că-i lipseă farmecul estetic al egoismului antic. Pe când acesta se pierde în contemplarea de sine, cel nou caută să viețuiască în ridicarea de sine cu orice mijloace, chiar vătămătoare celor din juru-i. Unul se întemeiază pe isbânda contra împrejurărilor, iar cestălalt se întemeiază pe isbânda contra oamenilor. Unul caută deci mai multă satisfacție în sine însuși—un egoism estetic, pe când altul o caută în grupul social—un egoism moral. Aceasta din urmă epocă este o epocă de comercializare a relațiunilor sociale,—o epocă mercantilă. Dar comercializarea a pătruns așa de adânc, încât tipul social al timpului poate fi cel al omului de afaceri. Acest tip social este un produs al epocii și se răspândește în sfere din ce în ce mai largi.

Principiul hedonistic, considerat ca temeiul eco-

nomiei politice—să câștigi o satisfacție cât mai mare prin silințe cât mai mici—ajunge în acelaș timp crezul moral al vieții sociale,—chiar când el nu e mărturisit. El a cuprins de așa de aproape viața morală a timpului, încât e greu pentru unii să-și închipuiască cum ar putea lucra în altfel. O urmare imediată a acestui fel de a vedeă este faptul cumulului, atât de caracteristic în viața noastră socială. Acest fapt are o semnificare adâncă, dacă ne gândim că el răpește muncii orice valoare morală, lăsându-i numai o valoare de câștig personal; ea nu mai este un element al vieții sociale, ci un mijloc de exploatare a vieții sociale în folosul individului.

Temeiul sufleteș al acestei stări sociale este o tendință de a ajunge—arivismul. Această tendință este un element esențial din viața sufletească a oamenilor în epocile de prefacere socială. Cu cât prefacerea socială deci este mai mare, cu atât această tendință este mai puternică. Dar epocile de prefacere socială generală sunt rare în dezvoltarea istorică a omenirii. Această prefacere se petrece mai adesea numai într'unul din domeniile vieții sociale. Chiar când ea se petrece în toate domeniile acestei vieți—ceea ce pare a fi cazul epocii actuale—ea pătrunde în chip inegal. Atunci domeniul, în care ea a pătruns mai adânc, va întipări asupra celorlalte pecetia sa particulară.

Dacă aplicăm aceste considerațiuni la epoca noastră, putem constată că prefacerea socială s'a petrecut mai adânc în domeniul economic. De aici urmează o întindere a felului de a fi economic, în celelalte domenii, adică acestea capătă ceva din coloritul special al domeniului economic.

Așa dar, principiul hedonistic, propriu vieții economice și-a întins urmările acțiunii sale în întreaga viață socială.

Acestea sunt faptele.

Trebue să vedem care este legătura dintre aceste fapte, când am voi să punem un criteriu pentru judecarea lor. Criteriul acesta trebuie să ne deă valoarea justă a actelor omenești. Actele considerate de noi sunt cele cu un caracter pur economic și cele care, depășind sfera vieții economice, intră în cadrul vieții morale în genere. Căutând să judecăm aceste acte, noi le așezăm într'o ordine oarecare, care ar fi aceia a valorii lor și astfel dela început putem stabili o serie de valori economice și una de valori morale. Dar atât unele cât și altele nu există ca atare decât prin legătura lor cu actele omenești—și tot ceea ce intră în domeniul acestora poate fi supus, după observația lui Höffding, judecării morale. Apoi, tot ce este supus judecării morale este socotit în raport cu năzuința de a săvârși un bine mai mare.¹⁾ Așa dar, criteriul de judecare al actelor omenești nu poate fi decât un criteriu moral.

Acest criteriu privește pe om în întregimea sa și clasifică nevoile sale într'o ordine, care să exprime

1) Gomperz: Les penseurs de la Grèce. vol. II p. 221 trad. franc.

1) Höffding—Morale. p. 39—40, trad. franc.

potrivit personalitatea sa. În lumina acestui criteriu se poate vedea că nevoile economice nu rezumă în ele personalitatea omenească și cu atât mai puțin ele nu pot întrupa legăturile ei cu scopurile morale ale oricărei vieți sociale. „Homo oeconomicus“ nu poate fi deci omul întreg. Nevoile intelectuale și morale contopite în acestea din urmă, exprimă mai adânc personalitatea omenească, prin aceea chiar că ele contribuiesc mai de aproape la săvârșirea aceluși bine mai mare, de care vorbește Höffding. De aici urmează că valorile morale au o precădere necesară asupra celor economice.

Această precădere mai reiese și din aceea că valorile morale au o realitate mai apropiată decât cele economice pentru personalitatea omenească. Într'adevăr, deși o valoare economică manifestă gradul în care un lucru material este dorit de un om, dorința omului încetează odată cu apropierea lucrului. În schimb, o valoare morală are un caracter mai durabil—uneori permanent în viața individului;—ceia ce pune pe individ într'o activitate neîncetată, care duce la contopirea intimă a țelului urmărit în realitatea sufletească. Valorile morale frământă neîncetat personalitatea omenească, propunându-i scopuri care o depășesc.

În acest chip s'ar putea explica cum într'o epocă eminent economică—ca cea actuală—valorile economice câștigă efectiv precădere asupra celor morale. Producțiunea mare de obiecte materiale adusă de această epocă a atras cu putere dorința oamenilor, căci dorința se îndreaptă mai curând acolo unde poate fi mai ușor satisfăcută. De oarece însă dorința multiplă a fost cu mult mai mare decât producțiunea însăși, au rezultat de aici ciocniri și jigniri de interese materiale. Din acest conflict durabil a urmat din partea oamenilor o prețuire excesivă a bunurilor materiale. Pentru a le căpăta deci ei au fost aduși să întrebuițeze tot felul de mijloace—și chiar mijlocul suprem, acela de a exploata pe semenul tău într'u asigurarea unui traiu material mai bun. În acest punct se face încălcarea domeniului economic asupra celui moral, răpindu-se individului valoarea ca scop în viața socială.

Astfel, epoca actuală pare a fi ajuns să dea principial precădere valorilor economice asupra celor morale și hedonismul economic devine un hedonism moral.

După cum am văzut însă, principiul hedonistic își poate avea legitimarea sa numai în sfera economică. Pentru a legitima acest principiu și în sfera vieții sociale și morale, epoca actuală ar trebui să săvârșească o adevărată răsturnare a „tablei valorilor“, cum ar spune Nietzsche. Din punctul de vedere moral arătat, ceace este legitim în raporturile economice nu poate fi *eo ipso* și în raporturile sociale și morale.

C. Sudețeanu.

Domnii colaboratori sunt rugați să-și concentreze articolele în cel mult patru pagini de revistă.

PSIHLOGIE

PSIHOLOGIA GRABEI

Veacul în care trăim e veacul iuțelei, e veacul grăbirei.

Aceasta e una din caracteristicile cele mai isbitoare ale vieții moderne. Toți sunt mai mult sau mai puțin grăbiți. Un fenomen așa de general, fără îndoială, nu e explicabil numai prin psihologia individuală. Infrigurarea generală de cari suntem toți mai mult sau mai puțin stăpâniți, pornirea de a face cât mai multe lucruri în timpul cel mai repede, această *grabă de a trăi* e acum un fenomen quasi-instinctual, o tendință aproape organică, dar origina lui e în viața socială, și anume în înmulțirea, diversificarea și, deci, complicarea raporturilor sociale. Mecanismul vieții sociale moderne se desfășură așa încât fatalmente înscrie în organismul indivizilor pornirea spre grăbire, nerăbdarea, neastâmpărul, activitatea frământată, furtunoasă.

De o parte, înmulțirea *numărului* indivizilor înverșunează lupta, face concurența mai vie, mai aprinsă, și în războiul acesta *graba* e de cele mai multe ori necesară, e o armă admirabilă de luptă. De altă parte, înmulțirea raporturilor sociale, crearea din ce în ce mai accentuată a cât mai multor grupuri sau *cercuri sociale*, cari se întretae în modurile cele mai variate, solicită pe indivizi în direcțiile cele mai felurite, le prezintă îmbolduri numeroase, adesea contradictorii, dar toate mai mult sau mai puțin imperioase, de activitate, tot mecanismul acesta complex prinde viața individuală într'o rețea complicată de angrenajuri, ea e sfâșiată, târâtă în toate direcțiile, și în mod fatal reacțiunile la atâtea excitații nu pot fi decât rezezi, iuți, vertiginoase.

Dar să lăsăm, pentru ocazia aceasta, aspectul sociologic al problemei, și să facem descrierea psihologică a grăbiților.

Observarea legitimează, credem, o clasificare a grăbiților în două grupuri:

1) Există un grup de grăbiți pe cari i-am putea numi *exteriori*. Graba lor se vede perfect în toate actele. Ea nu e de loc conținută, domolită, ci, din contră, i se dă cea mai liberă desfășurare. Abstracție făcând de rezultatele unei astfel de grăbiri, cari pot fi adesea funeste, e sigur că această desfășurare amețitoare de energie e în sine însăși foarte *plăcută*. Atâta timp cât organismul nu ajunge la epuizare, în *timpul* acestei grabnice desfășurări de energie, individul simte o mare plăcere, o mare satisfacție. E o *beție a iuțelei* care pentru moment e tonică, întăritoare. E probabil că în tot organismul, atât central cât și periferic, al acestor indivizi, se petrece o difuziune nervoasă care e plăcută, o activare generală care întreține *sentimentul vieții în mișcare*. Mai adăogăm la această satisfacere fiziologică, și plăcerea care rezultă din faptul că reacțiunile grabnice, iuți,

pun sfârșit crizelor sufletești ce caracterizează deliberările îndelungate. Cine nu știe cât de dureroase sunt deseori deliberările, ce frământări, ce furtuni nu ni se deslănțuesc în suflet când stăm mult și cântărim motivele de a lucra sau nu! Reacțiunile rezezi pun sfârșit acestor crize sufletești și sunt deci un izvor de plăcere.

2) În afară de acest prim grup, există un al doilea grup de grăbiți pe cari i-am putea numi *interiori*. Acțiunile lor externe pot părea cele mai lente, cele mai domoale, în sufletul lor sunt foarte grăbiți, graba lor e *interioară*. Acest dezacord dintre manifestările exterioare și tendința lăuntrică se stabilește cu prețul unor eforturi mari, și, contrariu de ce se întâmplă la cei exteriori, rezonanța afectivă e *depresivă, dureroasă*. E o luptă, o sfâșiere între forța lăuntrică de expansiune care ar vrea să rupă zăgazarile reflexiunii, ale deliberării, și forța de inhibițiune a reflexiunii care născocind fel de fel de motive, vrea să amâne reacțiunea pe cât mai târziu posibil. O forță mână în spre afară, e centrifugă, alta e centripetă, vrea să închidă căile manifestărilor exterioare. Rezultatul acestui conflict de forțe opuse e durerea, durerea imediată, isvorită din însuși procesul psihofiziologic condiționat de aceste forțe, iar nu din rezultatele finale ale reacțiunilor, după cum plăcerea la grăbiții exteriori e și ea imediată, concomitentă cu manifestarea grăbită însăși.

Judecându-i după reacțiunile exterioare i-ai crede niște temperamente liniștite, calme, dar sub calmul aparent ce agitată e făptura lor lăuntrică! Câtă tărie le trebuie să se stăpânească, să lucreze de multe ori contrar pornirilor lor interioare, să se manifeste altfel decât simt, să pară veseli când sufletul li-e frământat de dureri profunde, să pară triști când ar avea motive să fie veseli! Să ia atitudinea răbdărei când sunt plini de nerăbdare, să pară că nu se grăbesc de loc, când sufletul le arde de dorul de a vedea un sfârșit cât mai repede al unei hotărâri, al unui plan făurit, al unei ținte propuse!

De sigur, astfel de făpturi sunt nefericite, temperamentul lor e, cu un cuvânt francez greu de redat în limba noastră, *anxieux*, neliniștit, într'o *indoială perpetuă*. Simt o apăsare dureroasă, ceea ce Francezii numesc *anxiété précordiale*. Dar ea nu e vizibilă, și faptul acesta tocmai sporește și mai mult durerea. Ființa lor e rezultatul unui aliaj nefericit între temperamentul energetic, impulsiv, și cel reflexiv, inhibitiv. Primul e mai mult nativ, rezultat al heredității, cel de-al doilea, cel reflexiv, e mai mult rezultatul influenței sociale externe, al educației în sensul cel mai larg al cuvântului. Viața socială, cu toate conveniențele ei, impune adesea o atitudine fățarnică, o împiedicare a manifestărilor spontane, naturale, și cine n'a simțit vreodată cât e de dureros să ieși din firea ta, să-ți înfrângi natura!

Aceste moduri deosebite de reacționare nasc deosebite calități sufletești. Astfel, una din caracteristicile grăbiților exteriori e *sinceritatea*, în sensul cel

mai larg: în vorbe, în gesturi, în acte. Ei nu pot ascunde nimic: Totul debordează din ei, *indiscreția* e o altă latură a sufletului lor. Forța ce-i mână să se cheltuiască cât mai grabnic în afară, naște o *trebuință organică de comunicativitate*. E o sinceritate instincțivă, organică, inconștientă.

O altă urmare a acestui temperament e o mare *sugestibilitate*. Și e și natural să fie așa, sugestibilitatea fiind în raport direct cu slăbirea facultății reflexive. De sigur, în *psichologia mulțimei*, aprinderile rezezi, entuziasmul explosiv sau panicele subite se fac întâi stăpâne pe grăbiții exteriori. Pe aceștia nu-i ține reflexia în loc, inhibițiunea e slabă, sufletul lor se avântă repede, manifestările exterioare se deslănțue cu iuteala fulgerului. Pe această sugestibilitate contează marii oratori populari. Ei cunosc efectul magic, fulgerător pe care-l poate stârni un cuvânt, un gest, o intonație. Totul, în sălile de întruniri, contribuie la excitarea temperamentului grăbit exterior: volubilitatea oratorului, aplauzurile rezezi și sgomotoase, cari produc de sigur o accelerare în ritmul circulației, căldura sălei, amețitoare și ea, mulțimea celor adunați. E o impresie de o suprafață întinsă, voluminoasă, foarte proprie să excite descărcări analoage, întinse, difuze.

Grăbiții interiori, deși pot fi și ei târșiți de curentul mulțimei, totuși sunt mai rezistenți, mai puțin sugestibili. Și dacă nu scapă nici ei de fiorii ce li produc ropotele de aplauze, dacă și ei se îmbată oarecum de atmosfera de entuziasm ce stăpânește sala de întrunire, totuși ei și judecă, se judecă pe ei, se dedublează, și cu o parte a personalității iau parte la manifestările mulțimei, dar cu alta observă prima parte, o judecă, o critică, o condamnă de cele mai multe ori. Fizicește iau parte la pasiunea mulțimei, sufletește se opun ei, și astfel se explică divorțul observat de mulți, de sigur, între aprinderea aceia momentană, acei fiori care te cuprind fără să vrei într'o mare adunare populară, și judecata critică, care, *în aceleași momente*, te face să râzi de ce se debitează dela tribună, și să te miri de tine cum de poți să te antrenezi cât de puțin în senzul mulțimei.

În opoziție cu grăbiții exteriori, cei interiori sunt ascunși, *discreți*. O hipocrizie, *inconștientă* de multe ori, îi stăpânește. Ei nu sunt prea comunicativi, ci *tăcuți*. Pentrucă sunt stăpâniți de bănuiala că ceilalți ar putea demasca furtuna din lăuntrul sufletului lor, se naște în ei obiceiul de a o lua înainte și de a simula față de ceilalți sau acte sau sentimente sau opinii ce sunt în contrast profund cu cele pe cari le au în realitate. Am cunoscut o persoană foarte neliniștită, care își așteptă totdeauna corespondența cu o nerăbdare bolnavă, dar care, luând seamă că această nerăbdare îi eră ironizată, se prefăcea că nu se grăbește de loc s'o deschidă, puneă scrisorile în buzunar, și se comportă ca și când nimic nu i-ar fi venit. Simula lipsa de curiozitate, dar nu trebuia să fii prea bun psiholog, pentru ca să vezi îndată că tocmai sentimentul contrar o stăpâneă, ciuda că nu

se află singură și nerăbdarea de a rămâne mai repede singură. Deci, comunicativitatea acestora e *inversă*, dacă putem s'o numim astfel, ei alterează *adevărul*, spun *minciuni*; mai exact spus, alterarea aceasta li-e impusă de temperamentul lor de combinație contradictorie, e involuntară.

Când ai cunoscut bine un astfel de temperament, ți-e foarte ușor să-l demaști. Ești aproape totdeauna sigur că, dacă spune că n'a făcut sau nu face cutare act, el l'a făcut sau îl face. El 'o ia înainte, dar tocmai aceasta îți spune să înțelegi contrariul.

În rezumat, tendința spre grăbire manifestă, în evoluția ei, două forme: o formă de *evoluție completă*, care caracterizează *graba exterioară*, și o *oprire de evoluție, de desvoltare*, și aceasta duce la *graba interioară*.

I. Nisipeanu

ISTORIE MEDICALA

MEDICINA LA ROMA INAINTEA IMPERIULUI*)

I.

La Roma, medicina la începutul ei n'a fost scrisă.

Timp de aproape opt secole, nici un autor n'a dat în vileag, boalele sau medicina poporului roman. Antoninus Musa, Pliniu cel bătrân, Aretu se ivesc în acelaș timp cu Galilen.

În acest lung răstimp, singurele documente scrise privitoare la arta vindecării, se găsesc împrăștiate în scrierile câtorvâ prozatori (Strabon, Sueton, etc.) sau poeți.

În vremurile acelea, dâșii au fost aceia cari au călăuzit și au săvârșit instrucțiunea poporului; faptul acesta se observă nu numai la Romani, dar la toate popoarele vechimei.

*Eniu*¹⁾ cel mai vechiu dintre poeții tragici, vorbește de *gută* și recunoaște *varza* ca un panaceu.

În scrierile lor, un mare număr de boale sunt arătate și uneori descrise cu îndestulătoare precizie. În special, excesele *alcoolice* și *venerice* sunt înfățișate cu multe amănunte și de multe ori în mod magistral; acestea au jucat un rol nemărginit în viața străbunilor noștri.

Ovidiu²⁾ ca și Lucrețiu³⁾ vorbesc de *Delirium tremens*.

*) Aceste pagini de *Istoria Medicinii* sunt cercetări săvârșite în biblioteca St. Geneviève din Paris, cu prilejul unui tratat de Istoria medicinii pe care nădăjduiam să-l alcătuiesc. Imprejurări independente de voința mea, m'au împedecat să'l sfârșesc. Doar trei-patru capitole, cel de față și alte trei, vor putea să vază lumina tiparului. — N. A. —

1) Dr. Dupouy. — *Médecine et mœurs de la Rome antique d'après les poètes latins*. (Paris 1885).

2) *Métamorphoses*.

3) *De natura rerum*.

Martial¹⁾ nu iubea nici doctoricescul meșteșug și nici pe doctori; de multe ori în epigramele sale își bătea joc de dâșii; i-a învinuit că sunt ignoranți, prea puțin cuviincioși, că uneori săvârșesc adulterul cu femeile clienților lor! Pe *Carus* care murise, îl învinuie că prelungea durata frigurilor. De *Hylas* spune că, a fost omorât de clientul său care suferea de colici nefretice însoțite de delir. Lui *Hermocrate* îi zicea că fură. De *Hipocrat* spune că: Mi-a dat o băutură de absint (pelin); vedeți nerușinarea acestui om, care îmi mai cere și onorar. Poți să ceri dulce când dai lucruri amare? Va primi, dar, dacă primește, să ia Elebor. Cu alt prilej spune: Zoil e bolnav; curenturile lui calde îi dau friguri. Ce te mai încurci cu doctorii? Gonește-i pe toți acești Machaoni. Dacă dorești să fii sănătos, ia-le pe ale mele.

Atunci, poate ca și acum, s'au găsit oameni care să speculeze buna credință a suferinzilor. La Roma erau multe vrăjitoare care pregăteau băuturi minunate.

Ovidiu vorbește de una Medea care pregătea o băutură cu erburile culese de pe morminte, cu cleiu, mărgăritare din Orient, mațe de lup, aripi de bufniță, pliscuri de corbi și piele de viperă.²⁾

Lucanus vorbește de vrăjitoarea Erichto.

*Persiu*³⁾ biciuiește absurditatea superstițiilor populare: „Preveniți răul, instruiți-vă bieții muritori; studiați legile naturii pentru ca să cunoașteți aceia ce suntem și pentru ce suntem chemați la viață“. În altă parte zice: „Bolnavul când idropizia l'a cotropit cere elebor; e prea târziu, de oarece boala este de netămădui; degeaba făgăduiește lui Craterus (medic de pe vremuri) bucăți de aur“.

Obiceiurile cele noi dinspre sfârșitul republicii, venind odată cu o sumă de rele noi, hotărîră pe Romani să primească pe doftorii străini, pe cari, aproape în totdeauna îi respinsese; aceștia au fost mai ales greci. După cum spune Strabon⁴⁾, Romanii n'au născocit nimic nou, mulțumindu-se să imiteze pe vecinii lor; tot ceiace cunoșteau, posedau dela Greci; dâșii n'au mai adăogat nimic; toate numirile lor tehnice sunt de origină grecească.

Denys din Halycarnas spune că: „poveștile și medicina Grecilor la Romani, au fost modificate după caracterul acestei din urmă națiuni“.

Cu toate că dâșii n'au mai adăogat nici o credință nouă povestirilor mitologiei grecești, totuși s'au arătat observatori temeinici ai practicelor religioase, împingând superstițiunea mult mai departe decât dâșii; astfel, la început și mult timp în urmă, afară de tratamentul simplu, empiric, Romanii mai cereau și zeilor vindecarea boalelor.

Lucanus spune că: „Apu s'a dus în templul dela Delphi ca să consulte oracolul“.

La Roma, ca și la Atena și la multe din popoarele

1) *Epigrammes*.

2) *Loc cit.*

3) *Loc cit.* pag. 255 (*Dupouy*).

4) Cartea III-a.

vechimei, medicina s'a practicat mai întâiu în temple. Etruscii care primiseră colonii Arcadiane și Frigiene, au învățat dela aceștia științele dumnezeiești și arta ca să vindece boalele prin cântece magice. Dâșii imitară și pe Romani. În timpul lui Romulus se căută auguri în zborul păsărilor. Numa Pompiliu fundase un colegiu de auguri care adoră pe Esculap și Bachus. Aruspicii veniți din Etruscia exercitau medicina din timpurile cele mai vechi. Pentru ca să facă să înceteze o epidemie, se consultau cărțile pe care Sybilla dela Cume le dăruise lui Tarquiniu. Insuși *Tullius Hostilius* le-a cercetat pe vremea unei ciume teribile. *Denys din Halycarnas* spune că în timpul unei alte epidemii, la 461 înainte de Hristos, s'a înălțat la Roma un templu lui Apolon, zeul medicinei; cultul eră încredințat Vestalelor care invocau divinitatea strigând: *Apollo medicae*. Pe câteva din monumentele vechi, Apolo este înfățișat cu atributele lui Esculap: un baston împresurat de un șarpe.

Cerinthia eră în prada ofitei. *Tibul* adresându-se zeului Apolon, îi spune: „Vino zeu puternic, adu cu tine sucurile și secretele magice și alină-i suferința“¹⁾

Romanii priveau pe Sylvan ca o zeitate medicală și îi aduceau daruri. Au ridicat un templu zeiței *Hygea* pe care o adorau sub numele de *Dea Salus* și altul lui *Isys Egiptiana Hyta* a grecilor—, pe care o implorau la faceri sub numele de *Lucina*; i-a ridicat un templu la 400 a. Hr., într'o pădure considerată ca sfântă. (*Lucus*). *Palas* eră adorată sub numele de *Minerva Medica*. *Ercule* și *Mercur* erau priviți și dâșii ca niște divinități medicale. Romanii au adorat chiar unele boale numai ca să se ferească de dâșele. La Roma zeița *Febus* aveă trei temple unde se depuneau medicamentele care se aplicaseră pe trupul bolnavilor, după cum mărturisește *Valeriu Maxim.*²⁾ Zeițele *Mephitis* și *Clocina* au fost adorate pentru ca cei suferinzi sau chiar sănătoși, să fie feriți de emanațiunile bălților sau canalurilor (friguri palustre). Pe măsură ce cuceririle se întindeau, poporul roman îmbrățișă și cultul altor zei. Dela Egipteni au adoptat vindecarea prin vise. Aceste mistere se săvârșeau în templele lui Isis, Osiris, și mai cu seamă în acela al lui Serapis. Se invocă zeița Isis și în templul său se suspendă exvoturi.³⁾

Tibul cere ajutor medical zeiței, sprijinindu-se pe numeroasele tablouri care erau zugrăvite în templele sale:

*Nunc dea, nunc succure mihi; nam posse mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.*

Templele lui Isis ca și acelea ale lui Priap erau pline de tablouri emotive, de zugrăveli care înfățișau organe sexuale vindecate; bărbații se adresau

lui Priap, femeile lui Isis, *Venus genitrix* a Egiptenilor.

Tratamentul boalelor prin mijlocirea viselor nu s'a sfârșit decât odată cu păgânismul. E de necrezut cum în această epocă nu se găseă nici un doctor care să fie consultat; se știe însă, că, poporul eră vecinic poftitor de minuni și că preferă șarlataniile preoților în locul tratamentelor obicinuite sau cunoscute. Chiar dintre bărbații cei mai de seamă, și uneori dintre împărați, s'au găsit unii care să alege și să se folosească de asemenea mijloace. E foarte adevărat, acești preoți șarlatani uneori aveau succese minunate; nu ne vom mira însă, când vom vedea împrejurările în care săvârșeau vindecările. Ideea religioasă slujeă ca un pretext; șarlataniile întrețineă regularitatea darurilor, iar igiena sfârșeă restul. Templul lui Esculap și ale altor divinități adorate de bolnavi erau aproape în totdeauna situate în locuri foarte sănătoase și pitorești. Fără a mai aminti de pădurile sfinte care înconjurau pe Asclepion, de obicei templele medicale erau așezate mai cu seamă pe lângă izvoarele de apă minerală; de sigur acestea nu se bucurau de cinstea și renumele celor de aștăzi, dar contribuiau mult la vindecare.

În ziua de astăzi, când un medic trimete pe un bolnav la o stațiune balneară, ale cărei proprietăți vindecătoare, sunt de nediscutat, se sprijină între altele pe schimbarea aerului, pe exerciții la munte unde atmosfera este aproape lipsită de microbi, și mai ales pe liniștea cerebrală, adică pe lipsa desăvârșită a tot ceiace poate să provoace surmenagiul fizic sau intelectual.

Romanii nu făceau altceva decât să înlocuiască cu distracții preocupările; cum însă cuvântul igienă, nu tocmai îndestulător chiar în ziua de astăzi, cu atât mai mult atunci, nu a putut, cu drept cuvânt să mulțumească pe contemporanii lui Cicerone, fără îndoială, misticismul trebuia să stăpânească voința ca și cugetarea. Astfel, bolnavii trebuiau să petreacă noaptea în templu, după o ceremonie religioasă, la care îi supuneau preoții și aceasta doar pentru ca să le ațâțe imaginația! Cum pe atunci nu se cunoștea influența diferitelor ape minunate, Romanii se duceau la terme și la băi de vaporii, care atunci ca și astăzi, își aveau meritul lor.

Petrecerea în templu, la Romani se chiamă *Incubatio*. Bolnavii, mai multe zile de-arândul, erau supuși la dietă, pentru a se face demni de divinitate; în realitate însă, pentru a le slăbi energia lor, și ca atare, să le micșoreze pofta de nesupunere. Sub motiv de purificare, suferinzii mai nainte de a intra în templu, erau obligați să ia băi de apă simplă sau minerală, însoțite de fricțiuni, masaj și fumuri. Aceasta constituia o terapie oarecum dreaptă și chiar destul de rațională. Pe lângă acestea intervenă și sugestiunea. În timpul acestor diferite operațiuni, preoții povesteau cu multe amănunte, celor interesați, vindecările minunate pe care intervenția zeilor le-a săvârșit. Dâșii fiind oameni practici, arătau bolna-

1) *Loc. cit.*

2) *4, I, Elegia III*

3) Exvoturile care se săvârșesc astăzi în biserica catolică neîndoios sunt obiceiuri vechi care s'au transmis până astăzi.

vilor, drept probă a minunilor săvârșite, darurile primite. Toată această ceremonie se sfârșea prin rugăciuni, cântări, și sacrificarea unui animal bun de mâncare; în fine, bolnavul trebuia să se culce, să doarmă și să aștepte revelațiunile profetice relative la boala lui; de cele mai multe ori aceea ce îi sfătuiam, erau mijloace neînțelese, alte ori neînsemnate. Unuia, un glas (al preotului de sigur), îi zicea să bea untdelemn fără sare; altuia să mănânce curmale; altuia care avea emoptizii să bea sânge de taur; iar altuia care era fizic să mănânce carne de măgar. Toate mergeau de minune pe cât timp era vorba de boale curat medicale; când însă, se întâmpla ca boala să fie chirurgicală, atunci aceste glasuri ascunse și îndepărtate nu erau de ajuns. Astfel *Aristophane* și *Arthemidor* spun că, de multe ori când bolnavii dormeau sau se prefăceau că dorm, preoții pe diferite părți ale corpului lor, se dădeau la adevărate operațiuni chirurgicale. Aceștia deși erau Greci, totuși nu trebuie să pierdem din vedere că Romanii adoptară mai întâiu religiunea și mai târziu medicina Grecilor.

După medicina religioasă vine cea empirică. Cei dintâiu medici Greci cari s'au statornicit la Roma, aproape toți au fost antreprenori de băi; abia se observă pe ici-colea câte un filozof care căută să desăvârșească arta vindecării, adoptând metoda dialectică. Sprengel¹⁾ spune că cei mai mulți din acești aventurieri erau sclavi pe care stăpânii lor, îi bătea sau îi vindeau când nu puteau să vindece, sau îi dezrobeau dându-le daruri însemnate, când își împlineau datoria în conștiință. Acești dezrobiți țineau prăvălii pe care Romanii le numeau *Medicinas*, unde vindeau leacuri și exercitau știința pe un preț mic. Mai apoi, alți doctori veniră la Roma, în împrejurări mult mai favorabile, bucurându-se de foloase și privilegii destul de însemnate; erau toți de origină greacă. Când Romanii goniră pe Grecii din Italia, în textul legii, în mod nominativ au exceptat pe aceia care exercitau medicina.

Cel dintâiu medic Grec venit la Roma pentru a exercita arta, a fost un oarecare *Archagatus*, fiul lui *Lysanias*, originar din Pelopones. Ajunse la Roma în anul 535 dela fondare, sau 219 a. I. Hr., sub consulatul lui *L. Aemilius Paulus* și *L. Julius*. Senatul, spune *Cassius Hermina* îi acordă dreptul de cetățenie și îi cumpără o prăvălie pe cheltuiala Statului. Fericite timpuri erau acestea! *Archagatus* a fost mai întâiu supranumit vindecător de răni (*Vulnerarius*) din cauza specialității sale de chirurg; mai târziu din cauza cruzimei cu care tăia în carnea pacienților, i se dete numele de gâde (*Carnifex*); aceasta l'a dezgustat de artă și de ceilalți medici.

Doctorii greci începuseră să fie urâți din cauza poftei lor de câștig. Privind Italia de pe atunci ca pe o țară bună de jefuit, dâșii despuiau cu un cinism revoltător pe bolnavii care veneau să-i consulte. Din această cauză au fost urâți și disprețuiți chiar

de cei mai celebri bărbați din Roma veche. De pildă *Catone censorul*, într'o scrisoare adesea citată spune fiului său: „să caute să nu aibă nevoie de medici“. Prin aceasta voia să înțeleagă pe Greci. Dâșul îi mai spune că acești Greci, cu arta lor, au jurat să extermineze pe Romani. Dar, nu tocmai la medicină se pare că face aluziune *Caton*, de oarece și el o practică în ceasurile libere, pentru dâșul și ai săi, după niște precepte coprinse într'o carte veche de formule, care era redactată însă, într'un spirit cu totul opus ideilor profesate de școala greacă. Cartea aceasta se aseamnă oarecum cu scrierile de medicină populară alcătuite de doctorașii poftitori de câștig! În această colecțiune varza este ridicată la rangul de panaceu universal. Severul Cenzor pretindea că e în stare să vindece scrântirile prin expresiuni barbare și prin cânturi magice.

În așa stare se găsea arta vindecării la Roma, înaintea lui *Isus Hristos*. Către sfârșitul republicei însă, găsim persoane care cu adevărat, au studiat medicina din punct de vedere științific.

Acea ce reiese limpede din această desfășurare de fapte, este că, dela fundarea Romei și până la imperiu, Romanii bolnavi au fost prada șarlatanilor. De atunci însă, cu toate că știința a progresat, totuși înșelătorii nu au depus armele. Dâșii știu prea bine că, domnia lor este strâns legată de aceia a prostiei omenești și că, aceasta va trăi cât lumea!...

Dr. Florea Simionescu

LITERATURA

SCRISORI DIN PARIS

Dragă Prietene,

Ca iubitor al artei, îmi ceri câteva lămuriri despre teatrele pariziene, despre repertoriul lor, despre publicul, care le frecventează și despre psihologia lui.

Fără îndoială, că în condițiunile actuale de viață în care trăim, unde până și plăcerile intelectuale au început să se democratizeze, teatrul a început să joace un rol de căpetenie în viața sufletească a unui popor.

Însă unii, îl iubesc, ca tine, din dragoste pentru artă (și ah! cât sunt de puțini aceștia!...); iar cea mai mare parte îl iubesc ca un local de distracție, unde au răgazul să-și mai depărteze un moment spiritul dela preocupările zilnice, dela afaceri.

N'am pretențiunea, dragă prietene, ca în aceste rânduri, să-ți descriu toate cu o precizie de maestru, căci știi, cât e de greu, mai ales în chestiuni de artă, să fii exact, când principiile artistice și morale, mai cu seamă în teatru, variază după temperament și popor.

Și, judecând *à priori* o anumită realitate, să mă abat dela calea adevărată, luând drept adevărat ceea ce e poate numai accidental sau superficial în viața unui popor, iar de aci să trag generalizări logice!...

1) *Histoire de la médecine.*

Ci voiu căută să-ți redau *adevărul* așa cum l'am simțit; având totdeodată grija să-ți arăt și *criteriul* după care m'am călăuzit în cercetarea lui; criteriu care, sper că-ți va da și ție puțința să-ți faci o idee clară despre gradul de intelectualitate, de moralitate a acestui popor parizian, pe care mai ales noi căutăm să-l imităm și pe vrute și pe nevrute...

Uite am sub ochi o statistică, unde mi se dă în amănunțime diversele rețete anuale încasate de teatrele parisiene, de mussic-hall-urile, de teatrele-concerte, varietouri, circuri, cinematografe etc., pe cursul anului 1909—10.

Ei bine, totalul acestor rețete se ridic la suma fabuloasă de 57 de milioane,—cu 9 mil. în plus ca pe anul 1908—09—, dintre care 34 milioane revin teatrelor propriu zise; și aceasta la o populațiune stabilă de 2 mil. jumătate și alta flotantă de 1 jum. mil., compusă din provinciali și străini—, ceea ce face, exceptând populația flotantă—, 14 lei 50 b. de individ, sau 72 lei și 50 de cap de familie—ca sumă, ce o cheltuiește parizianul pentru teatru...

Cele patru mari teatre naționale subvenționate de Stat, au realizat împreună, o rețetă anuală de 9.388.672 lei; repartizată astfel: *Opera*: 3.000.092 lei; *Opera Comică*: 2.000.680 lei; *Teatrul Francez*: 2.418.000 lei; și *Odéon*: 970.000 lei.

Teatrele municipale și private, în număr de 29, au realizat împreună 25 de milioane; rețeta lor anuală variind între 2.760.000 lei (Port-Saint-Martin) și 420.000 lei (Teatrul Cluny).

Teatrele-concert ca: *Çigale*, *Scala*, *Eldorado*, *Ba-Ta-Clan* etc.—în număr de 16,—au realizat o sumă de 7.440.000 lei.

Mussic-Hall-urile ca: *Moulin Rouge*, *Folies Bergères* etc., au realizat o rețetă de 9 milioane.

În sfârșit *circurile* (6 la număr); căci și ele sunt un fel de teatru, au realizat 1.440.000 lei; iar *cinematografele* 1.371.000.

Poate te întrebi, ce-i nevoie de atâtea date statistice, unele în foarte depărtată legătură cu teatrul propriu zis?...

Ei, dragă prietene, pentru acela care poate înțelege graiul lor ele îi pot procura multe învățăminte...; căci din această spicuire vom vedea că unui *oraș mare* nu-i deajuns ca să aibă teatre confortabile, artiști buni, repertoriu bogat și variat etc.; îi trebuie în același timp să știe a da și acel *stimulent* mulțimei de a le frecventă cu plăcere.

Încât această sumă nu-ți va mai părea fabuloasă, dacă vom diseca puțin împrejurările sociale și economice în care acest popor parizian viețuește, se mișcă. se educă, și cari i-a format o psihologie *a parte*, pe care mai ales noi, străinii, nu o putem înțelege decât în mod superficial, dacă nu vom căută să ne identificăm, bine înțeles pe cât e cu puțință, cu ea.

Poate îmi vei obiectă că această *psihologie specială* se datorește în mare parte și faptului că Parisul este un oraș cosmopolit, care pentru a împacă

gusturile tuturor, a trebuit să-și suprapue psihologiei lui native, una care să convie tuturor...

Obiecțiunea dacă nu-i lipsită de temei, în tot cazul nu-i absolut adevărată, căci nu cred să existe popor mai afirmat în însușirile lui caracteristice și mai sigur în continuitatea originală a vieții sale, ca poporul francez.

Numai având ocaziunea să faci „*la queue*“ dinaintea gușeurilor de teatru, câte două, trei ceasuri până să-ți vie rândul, în mijlocul acestei mulțimi compuse din studenți, mici burghezi, mici biurocrați, lucrători etc., cari își petrec vremea flecărind și glumind, fără ca să se plictisească, numai atunci zic, poți să-ți dai seamă de gustul de teatru, ce-l are infiltrat parizianul în toți porii ființei sale.

Și la gustul acesta de teatru, la educația aceasta estetică n'a putut să contribuie decât prețurile efține (a câte 0.50 bani, și luând în seamă împrejurările de aicea, echivalează la noi a 0,20—30 bani); matineurile cu prețul pe jumătate și în sfârșit reprezentațiunile gratuite de *Quatorze Juillet* cari au obișnuit și pe cel mai nevoiaș parizian cu gustul de a frecventă teatrele. Numai fiind în piața Operei, în ziua de reprezentații gratuite, și văzând acea mulțime, care așteaptă de cu noaptea în cap, ba alții n'au dormit de loc, ca să-și capete un locușor în teatru, numai atunci zic, poți să-ți faci o idee de cât de adânc pătruns în sufletul parizianului e gustul de teatru.

Ei bine, când acești novici—căci mai ales aceștia se îngrămădesc la aceste reprezentații gratuite—și nevoeși, s'au înfruptat din viața aceasta minunat înfăptuită între cei patru pereți ai scenei,—sint un fel de dorință irezistibilă de a o mai vedea, chiar cu sacrificiul de a-și cheltuî din micile lor economii.

Repertoriul teatrelor este astfel alcătuit, încât el însuși contribuie la crearea acestei psihologii; încât fiecare individ mai rafinat sau mai puțin rafinat, mai intelectual sau mai puțin intelectual, mai dispus spre dramă, spre tragedie, spre comedie, spre mici lucruri de actualitate, ca revistele (revues) își va găsi satisfăcute toate cerințele sale artistice, fără ca principiile generale ale artei să fie sacrificate.

Astfel cei bogați și blazați își vor găsi un mediu prielnic de distracție la teatrele de varietăți ca *Moulin Rouge*, *Folies Bergères* etc., unde nu totdeauna e alungată arta!... burghezul parvenit și cu pretenția de a fi iubitor al artei, va frecventa *Opera* sau *Opera comică*, unde va găsi totdeodată ocaziunea să-și satisfacă și vanitatea sa, etalându-și toaletele sau diamantele în luxoase loji și partere; burghezul mijlociu iubitor mai mult de distracție, dând preferință comediilor ușoare de moravuri, sau pieselor de actualitate, va frecventă teatrele municipale sau private ale cartierelor; în sfârșit micul burghez, căruia îi place mai mult miza în scenă și aventurile à la *Sherlok Holmès* va frecventă *Châtelet*, *Porte-St.-Martin* etc. Încât fiecare teatru avându-și publicul său favorit și fiecare public avându-și teatrul său favorit, direcțiunea caută să-și adapteze astfel repertoriul său, încât

DISCUȚII

CE E «TRIBUNA» ZILELOR NOASTRE?

să fie satisfăcute cerințele acestui public favorit, fără ca principiile artei să sufere, ținând în seamă numai acele gusturi ale publicului cari pot îmbrăca haina sfântă a operei de artă...

Reclama chiar, pe care ziarele cotidiene știu să o facă în jurul pieselor noi (unele înainte de a fi măcar concepute!...), crează o astfel de stare de spirit, ațâță într'atăta curiozitatea publicului—și nu cred să existe popor mai curios ca parizianul!...—încât și cel mai sgârcit riscă un leu sau doi, ca să și-o as-tâmpere sau... ca să fie la modă cu noutățile!...

Imi amintesc,—cu ocaziunea reprezentării premiei lui Ed. Rostand, „*Chantecler*“—că se vânduseră biletele pentru trei săptămâni înainte, iar publicul manifestă în mod ostil dinaintea ghișeurilor închise ale teatrului Porte-St.-Martin; dar după *trei luni*... jumătate din locuri erau goale din lipsă de spectatori; iar după alte *trei luni* piesa celebră a lui Rostand n'a mai putut ține a fișul zilnic... Ce curios popor, Doamne!...

În sfârșit la toate aceste împrejurări au mai contribuit și condițiunile economice favorabile în cari trăește parizianul, căci cu minimul de salar sau de câștig 5 lei pe zi, își poate permite luxul de a cheltui 50 de bani sau un leu, când dispune de timp liber—mai ales în zilele de sărbătoare—ca să-și aibă colțușorul său de teatru la galeria a IV sau V-a, și să fie la modă cu toată lumea...

Încât, dragă prietene, nu-i nimic fenomenal, ca din acest ansamblu de împrejurări, cari întrețin veșnic aprins în spiritul mulțimei cultul teatrului, publicul să fie așa de ahtiat de el, sprijinindu-l nu numai moralicește, dar chiar și materialicește.

În cutele acestor beneficii frumoase se citesc reflexiile stărei economice a acestui popor harnic, econom și iubitor de artă, care găsește nu numai o ocaziune de a-și alungă micile necazuri ale vieții, dar și o ocaziune de a se înălța sufletește, de a se moraliza, de a se educa.

Și dacă în condițiunile acestea de viață, teatrul a căpătat la acest popor o însemnătate socială așa de mare, aceasta nu se datorește decât sprijinului reciproc ce și-au dat *autorii*, *artiștii* și *publicul*.

Autorii, adăpându-se dela realitatea vieții, au știut să o toarne în opere de artă, cari trăesc și oglindesc în ea toate patimile, toate sentimentele, aspirațiunile sau ideile acestui popor; *artiștii*, au știut să o interpreteze în așa mod, în cât i-a redat acea naturală și sinceritate, care înalță, mișcă și entusiasmează; iar publicul prin concursul său moral și material a încurajat și pe unii și pe alții. Fără concursul reciproc, sincer și dezinteresat a acestor *trei factori*, nu se poate crea o activitate de teatru durabilă, sănătoasă și națională.

Al tău,
E. C. Decusară.

Manuscrisele republicate nu se restituie.

Traducerile trimise vor fi însoțite de original.

Polemica iscată între ziarele românești din Ungaria pe motivul că „Tribuna“ din Arad, criticând activitatea comitetului central național, ar trăda prin aceasta cauza românismului, a dat ocazie ilustrului poet național Octavian Goga să scrie câteva frumoase articole în *Tribuna*, sub titlul: *Ce e „Tribuna“ zilelor noastre?*, și în cari dânsul ia apărarea acestui ziar în contra învinuirii de trădare.

Reproducem din aceste articole prima parte din acel de al patrulea; un articol de actualitate pentru toți Românii, în general.

Articolul are ca subtitlu: *Tabu*. —N. R.—

Dacă s'ar scula acum din groapă legendarul căpitan Cook și într'o nouă călătorie de explorație s'ar oprî pe aceste plaiuri înstrăinate,—ce bun serviciu ne-ar face! Iscusit, cum a fost ursit din botez, minutul călător ne-ar învăța repede limba și ne-ar înțelege degrabă păsurile vieții. Firește, că din cele cele dintâi zile ar trimite abonamentul la „Românul“ și ar ceti pe nerăsuflăte obiectiva operă lămuritoare dela Brașov. Văzând în aceste tipare epitele cari ni se aruncă, pentru cele câteva accente răslețe de critică la adresa comitetului național și a unor persoane scoase la suprafață de frământarea noastră politică, înțelegând răsvrătirea cu care suntem răstigniți în numele „disciplinei de partid“ și al „solidarității naționale“,—Englezul ar rămâne câteva clipe dus pe gânduri, trăgând rogoale de fum din pipa lui de lemn. În curând însă i s'ar însenină fața și, lovindu-se cu palma peste frunte, cum aveă obiceiul de câte ori făcea o nouă descoperire, ne-ar bate pe umăr: „*By love!*“ stați băeți, eu am mai întâlnit undevă în pribegiile mele această intoleranță, care nu iartă, undevă tare departe în orientul miraculos, la o cale bunicică de ecuator, în insulele polynesice; decât acolo nu se chiamă „disciplină de partid“ nici „solidaritate națională“, acolo i-au dat un nume mai simplu și mai sugestiv, îi zice: *tabu*“.

Pornindu-se la vorbă inepuisabilul povestitor, ne-ar face o întreagă conferență despre dezvoltarea preceptelor morale la popoarele primitive. Ne-ar arăta că cu cât purcedem mai jos pe treapta evoluției culturale, cari stânenesc libertatea de mișcare și acțiune a individului în societate. Astfel ne-ar face să înțelegem de grabă și această manifestare din cele mai rudimentare a principiului de suveranitate sacrosanctă, care în Polynesia e cunoscut sub numele *tabu* și care nu se știe cu siguranță dacă astăzi în zilele radiului mai există.

Tabu se chiamă „opreliștea obicinuită în Africa și Polynesia, kle a se pronunță numele domnitorului“¹⁾. Această opreliște se poate estinde la nevoie asupra oricărui lucru. „Lucrurile pe cari s'a pus *Tabu* sunt sfinte și nu se pot atinge; preoții ori alte persoane sus puse, *tabuesc* după pofta lor orice lucru, pe care vor să-l facă nefolositor pe seama altora“²⁾. Fi-

1). V. Wundt: *Völkerpsychologie* IV. p. 111 „in Afrika wie in Polynesien verbreitete Verbot, den Namen des Herrschers zu nennen“.

2). V. Schurtz: *Völkerkunde* p. 231. „Dinge, auf denen das *Tabu* ruht, sind heilig und unverletzlich; Priester u. andere bevorzugte Personen vermögen willkürlich jeden beliebigen Gegenstand zu *tabuieren* und damit für andere unbenutzbar zu machen“.

rește, că de favorurile acestei legi se împăratășesc în prima linie șefii triburilor și după dânșii, în măsura puterii și bogăției, celelalte soiuri de dignitari. În Polynesia se împart aceste legi după rang. „Principalele în calitate de persoană sfântă e tabu. A te atinge de dânșul e păcat. A te apropia de capul lui, a te plimba măcar într'un etaj deasupra lui, e oprit. În acest chip opreliștile numite Tabu au venit în favorul frunțașilor și bogaților pentru a le ridică puterea, un fel de privilegiu⁽¹⁾.” Se înțelege, că norme, care de care mai crude, asigurau dănuirea acestor legi. „În Polynesia era respectarea lor strict impusă și orice călcare eră pedepsită cu moartea, în afară de cazul când făptuitorul aveă prieteni foarte puternici, cari erau preoți sau frunțași⁽²⁾.”

Nu trebuie să mai spunem, că prin astfel de îngrădiri orice evoluție socială eră înăbușită și că aceste seminiții, cufundându-se cu vremea într'o resemnare fatalistă, erau atinse de somnolență și inactivitate. Acest tabu eră negațiunea oricărui spirit de inițiativă, prin dânșul se striveau în germene orice criterii ale unei concepții critice, fără de care mergerea înainte nu se poate închipui. Societatea tânjitoare eră condamnată deci la o stagnare în care spiritul public nu mai mișcă nici o undă, ca o apă moartă, fiindcă „influența acestui tabu e totdeauna mecanică⁽³⁾.”

Și-acum, iubite cetitor, să ne luăm rămas bun dela căpitanul James Cook închis sub glie sub un petec de pământ din insula Owaïhi, să părăsim atmosfera ferbinte a triburilor polynesice și să ne întoarcem acasă în țara noastră și-a căciulilor de oaie. Tabu, tabu! Nu știu, dacă acolo în umbra desigurilor de agave, te mai îți încă lege nenorocită, dacă nu te-au prăbușit și pe tine vaporii și electricitatea în cripta adâncă a atâtor prejudecăți sociale și credințe deșerte. Atâta știu, că aici la noi te întâlnesc pe toate cărările. Opreliștea de-a spune adevărul întreg asupra situației în care ne găsim, porunca implacabilă de-a nu cuprinde în raza cercetării anumite persoane și lucruri, tendința feroce de-a încātușă libertatea de gândire, menajarea ipocrită a atâtor cuvioase minciuni tradiționale,—nu simțiți cum ne leagă mintea și ochii de-atâta vreme?

Tabu, tabu! Ce nu-i tabu la noi? Ne mai vorbind de multiplul și variatul tabu al procurorilor unguri, ce nu-i tabu în largă noastră familie de trei milioane? De câte ori nu simți îndemnul s'o rupi cu mângâierea dulceagă a unor convenții mălăiețe, să spui adevărul în fața nenumăratelor poticniri ale minții și ale bunului simț, câte îți răsar în cale. Te oprește însă inevitabilul tabu. Astfel e tabu să spui, că cutare avocat, care în fața unei adunări de țărani varsă lacrimi făcând pe puritanul Danton, în zilele de săptămână e tovarăș de „calabrias“ și de sentimente cu solgăbirăul ungar. Să te păzească D-zeu: frunțașii sunt tabu. Tabu e și discursul cutărui domn din consistor și teatrul de diletanți din Hundrube-

chii și concertul reuniunii de muzică și găinile și purceii emigrați cu de-a sila din ograda învățătorilor drept plocon la bucătăria cutărei doamne propopese și pupăturile vre-unui archiereu cu Tisza, toate sunt tabu. Și tu, dacă te atingi de vre-una din aceste opreliști, ești pedepsit aspru, nenorocit călător de legi....

De-o vreme încoace încalte s'a introdus și în politică această îngrădire. Aici marele, sacrosanctul Tabu e comitetul național. Te-a împins nenorocul să spui trei vorbe oarzene asupra unei atitudini, care și s'a părut nejustificată, ai avut un trecător zâmbet problematic în fața discursului șters ori nemuncit al cutărui deputat de-al nostru, ai criticat slăbiciunile evidente dela înlăturarea cărora depinde însăși dezvoltarea normală a situației,—ei bine, vei fi desființat în numele nemilosului tabu al „disciplinei de partid“ și al preținsei „solidarității naționale“. Pe această dogmă e întemeiată întreagă revolta unora dintre frunțașii noștri împotriva ziarului „Tribuna“ care a avut de astădată imprudența să se abată din ogașa învechită. Tot pe această gamă se brodează și acuzațiile de „trădare“ ale broșurii dela Brașov. Solidaritatea pretinde să amuțească toate accentele de critică, pentru ca astfel solidari în binefăcătorul mutism să mergem cu pași gigantici înainte.

Ei, nu! Așa ne nămolim, iubiților șefi! Deschi-deți largi porțile justei aprecieri, dacă vreți să nu ne înce atmosfera asta prea încărcată de fumul de tămăie al sterpelor și duioaselor măguliri reciproce. Dați-vă seama, că solidaritatea națională și disciplina de partid nu pot fi știrbite decât de-o propagandă care neagă tezele fundamentale ale partidului. Câtă vreme se judecă fapte și persoane, tocmai în cadrele acestor credințe, nimeni nu are dreptul să tragă la îndoială cinstea politică a de-aproapelui. Cel mult se poate supără pe dânșul, poate să nu-i mai scoată pălăria, ori chiar să-l cheme la duel, cu sabia, cu pistoalele, cum îi vine mai bine la socoteală, dar să nu țipe „trădare națională“, că se face de răs. E un lucru elementar, că faptele publice ale unui om sunt a se judeca tocmai de tribunalul opiniei publice. Cei cari săvârșesc acest lucru ingrât și dificil sunt în viața modernă publiciști. Desfăcute de această atribuțiune pe cât de legitimă, pe atât de elementară, ziarele nu mai sunt mijloace de educație națională și ori degenerează în simple întreprinderi comerciale, ori, în cel mai bun caz, aduc un inocent serviciu informativ.

În loc de blesteme și vorbe mari, al căror înțeles îl tociți degeaba, mai bine slăbiți-o cu acest sufocant tabu, ce pune stavilă unui cinstit criticism pe care astăzi îl înlocuiește bombasticul retorism ipocrit. Numai în acest chip veți salvă adevărata solidaritate națională, care nu poate aveă decât un singur ra-zim: adevărul întreg.

În această ordine de idei, deci, trebuie cinstit ziarul „Tribuna“, care cu atâta trudă și nobilă îndărătnicie „apără cu orice jertfe libertatea cuvântului“, cum spuneă atât de frumos deunăzi amicul meu Alexandru Vaida.

Octavian Goga

BIBLIOGRAFII :

Simion C. Măndrescu: *Din istoria literaturii germane, Friedrich Gottlieb Klopstock*. 1911. Buc. Carol Göbl. Prețul 4 lei.

Eliodor Constantinescu: *Problema învățământului secundar în Franța*. R.-Vâlcea. Prețul 3 lei.

N. Basilescu: *Le cas de Mr. A. C. Cuza*, 50 bani.

Traian Demetrescu: *Intim (poeme în proză)* Bibl. p. toți. 30 bani.

Buletinul secției Bârlad a *Ligei culturale*, anul II, No. 2.

1). V. Wundt: *Völkerpsychologie* IV. p. 396. „In Polynisien sind die Tabugebote nach Rang abgestuft. Der Häuptling ist als heilige Person tabu. Ihn zu berühren ist Frevel. Seinem Kopf zu nahe zu kommen, ja nur in dem Stockwerk über seinem Haupte zu gehen, war verpönt. Auf diese Weise kamen die Tabugebote den Vornehmen und Reichen zustatten, um ihre Macht zu erhöhen, ein Privilegium...“.

2). V. Dr. Eduard Westermarck: *Entwicklung der Moralbegriffe*. I. p. 168. „In Polynisien wurde nach Ellis die Innehaltung der Verbote und Gebote des Tabu steng erzwungen und jede Uebertretung mit dem Tode bestraft, ausser wenn der Täter sehr mächtige Freunde hatte, die entweder Priester oder Häuptlinge waren“.

3). V. Westermarck: *Entwicklung der Moralbegriffe*: I. p. 200.

ÎNSEMNĂRI

Cazul profesorului Chiricescu.—În legătură cu conflictul dela Sf. Sinod, s'a vorbit foarte mult în presă despre fapta profesorului dela Facultatea de teologie, d. C. Chiricescu, care a procurat Episcopului de Roman o scrisoare particulară a Mitropolitului primat; scrisoare care a format în procesul dela Sf. Sinod un punct important de acuzare în contra Mitropolitului. Mai multe ziare au denunțat fapta profesorului Chiricescu ca o abatere gravă dela cele mai elementare reguli de onoare și prietenie.

După denunțul ziarelor, o parte din profesorii universitari au și luat inițiativa de a cere darea în judecată a profesorului Chiricescu.

Nu știu dacă inițiativa luată va avea vre-o urmare practică. În tot cazul fapta d-lui Chiricescu este supusă acum discuțiunii publice, și ca atare o discutăm și noi.

Îată opinia noastră:

Fapta d-lui Chiricescu, profesor la Facultatea de teologie, evident nu este lăudabilă, și nici un om cu sentimente delicate nu ar fi comis-o. Rămâne totuși să se știe, dacă au fost și circumstanțe cari au forțat comiterea ei.

Chiar și dacă aceste circumstanțe ar fi existând, fapta rămâne în sine ca o abatere gravă dela regulile de onoare și prietenie.

Acum, a doua chestiune. Înaintea cui răspunde d. profesor Chiricescu pentru această faptă a sa?

Cine are căderea să-l judece?

Morala publică, sau legea scrisă și decretată?

Numai în cazul de al doilea poate fi vorba de o judecată cu sancțiune legală.

Morala publică judecă, este drept, dar n'are nici un mijloc de constrângere pentru a-și valida sancțiunea. Condamnarea ei atinge exclusiv conștiința celui vinovat.

După părerea noastră, fapta d-lui Chiricescu intră în categoria faptelor, cari pot fi judecate din punct de vedere moral, dar nu și din cel al legilor școlare.

Este greu să știi, cari sunt normele de conduită, în aceeași privește onoarea și prietenia, pe cari le cere legiuitorul dela un profesor universitar! Ori și ce precizare poate fi criticată ca subiectivă.

Fapta de a fi indiscret cu scrisoarea unui prieten este condamnată! Bine.

Dar oare este mai puțin condamnată: fapta de a calomniia un coleg prin organe de publicitate? Sau fapta de a face pe agentul electoral în alegerile pentru parlament? Sau fapta de a nu-și plăti datoriile? Sau fapta de a plagia? Sau fapta de a ciomăgi pe un coleg în chiar cancelaria școlară? Sau fapta de a primi leafă, fără a face lecții? Etc. Etc.

Unde începe, și unde sfârșește puterea legiuitorului?

Doamne! pentru multe din faptele enumerate mai sus, există chiar texte precise de lege, și totuși, atunci când ele se întâmplă nimeni nu ia inițiativa ca acei cari le au comis, să fie trași la răspundere!

D. profesor Chiricescu, în definitiv, n'are stofă de bun prieten. Regretabil. Oare prietenul trădat a avut o stofă mai bună? —C. R. M.—

Politica și afacerile.—Ziarele partidelor istorice au făcut zilele trecute socoteala oamenilor noștri politici cari patronează societățile străine. Niciodată presa aceasta n'a fost o înfățișare mai credincioasă a politicii pe cari o fac la noi oamenii împovărați de soartă să orânduiască rosturile noastre sociale, ca atunci când a deslușit rolul afacerilor în politică și a politicii în afaceri.

Ziarele conservatoare au socotit „afacerile“ liberale. Adversarii au răspuns făcând bilanțul afacerilor conservatoare. Iar socoteala generală a putut-o face numai țara.

Ea a avut prilejul să vadă totalul „afacerilor“, pe cari le servește ea întru binele ei și pentru răsplata celor mai buni fii ai ei.

Presa a însemnat atunci în istoria contemporană un capitol din cele mai caracteristice ale vieții noastre sociale de astăzi: politica și afacerile. Dar cel care ar vrea să rezume acest capitol ar putea spune: în România, la anul 1911, „afacerile“ erau de două feluri, conservatoare și liberale. Amândouă se cultivau cu multă vrednicie pe ogorul răbdăriei naționale, udate cu prisosință de belșugul binefăcătoarelor capitaluri streine. Peste toate se revărsă, cu aceeași abundență, lumina înviorătoare a patriotismului. Slujitorii acestor afaceri, oameni devotați binelui public, erau foarte patrioți, deși își ziceau între ei: „escroci“, „bandiți“, „vânduți străinilor“ și alte multe denumiri pe cari nu le putem scri.

Pentru cei de azi, pentru naivii cari sunt conservatori sau liberali fără afaceri, sau slujesc resemnați afacerile altora, fără a fi nici liberali nici conservatori, pentru aceștia s'a desprins o observațiune mulțumitoare: politicianii nu se mai menajează. Până acum, cel puțin, știau să-și treacă unii altora cu vederea. Eră o înțelegere de apărare instinctivă și nemărturisită ca să nu-și vorbească niciodată de „afaceri“; trebuiau „să se combată“ totdeauna pe... principii. Îată, însă, că îngăduința reciprocă în care trăiau odinioară, se strică și cu ea se desvăluie tuturor ce se ascunde sub acea haină a fățărniciei. E îmbucurător —Min.—

O Fräulein subversivă.—Nu prea ne place să luăm toate în serios și nici șoviniști nu suntem; totuși, ne-a surprins în chip penibil un articol intitulat *In pragul României* apărut zilele trecute într'un ziar german din Capitală, în care autoarea, profesoară la un institut privat, ne recomandă în așa fel compatrioților săi, încât cei care nu ne cunosc vor rămâne cu convingerea că țara românească e un fel de teritoriu Kamerun sau altă colonie germană de prin Africa.

Deși articolul are în frunte un motto elegiac¹⁾ și o notiță ipocrită prin care redacția caută să se spele pe mâini, noi vom rezumă și vom cită părțile mai interesante ca să se vadă cum ne răsplătesc cei cărora le dăm găzduire în această dulce țară.

Îată de ce este vorba: Domnișoara profesoară e tare supărată pe noi și istorisește pe aproape două pagini din gazetă, banalele peripeții ale unei întâmplări pe căile ferate ungare și române, ai cărei eroi a fost D-sa și un avocat din Craiova. Luându-și diploma și negăsind nici un loc vacant în Germania, d-sa se hotărăște să părăsească „scumpa și neînlocuibilă sa patrie“, se urcă în tren și, cu inima strânsă de groază, pornește spre Walachia „scena basmelor din O mie și una de nopți“ unde găsisse un angajament la un institut particular. Pe drum, între Peste și Vârciorova, neavând pașaport, un avocat din Craiova se oferă să o treacă granița cu un pașaport străin. Domnișoara primește și—lucru foarte natural, avocatului îi cade fata cu drag; iar d-șoara are cinismul să ne istorisească prima scenă de dragoste din cupeul de dame:

„Atunci îl văzui plecat asupra mea cu o expresie pe care

¹⁾ *Ich liebe dich und muss doch zürnen dir
Du Land, das nun die zweite Heimat mir,*

*Wie eines edlen Baumes Frucht du bist
Die reifen soll und die der Wurm doch frisst,*

*So viele starckgebor'ne, frohe Kraft
Stirbt da der Schwäche und der Leidenschaft.*

*Rumäne, deine traur'ge Landschaft scheint
Die Mutter mir die um die Kinder weint.*

n'am s'o uit niciodată. Ochii îi scânteiau ca niște cărbuni aprinși, gura eră deschisă pe jumătate. Sării în sus și zisei: „Plecați!“ Arunca și mantaua și perna și strigai des-gustată: „Să luați și astea, nu le vreau!“ El iar mă învăli tăcând. Apoi îmi luă mâna și mi-o sărută călduros și pă-timaș. Sărutul acesta începea să mă cam impresioneze, dar îmi veni în minte că mâna mi-eră tare murdară; toată ziua nu găsisem nici o ocazie s'o spăl. Și cuprinsă de o bucurie vicleană, îi lăsai răutăcios mâna și răsai nepăsătoare și batjocoritor.“

La Craiova, avocatul se dă jos și după câteva zile se regăsesc la poșta centrală din București unde are loc o scenă tragi-comică la care mai iau parte o pernă, un birjar un bilet de bancă și trei piese de 5 lei pe care d-șoara le aruncă indignată în nasul avocatului; și pe când acesta le adună de jos, d-șoara o ia la fugă, se reazămă apoi plângând de zidul unei case și... își termină articolul cu următoarea viziune à la Hofmann:

„*Toată România îmi apără ca o mlaștină întinsă peste care se furșează frigurile otrăvitoare, miasele ucigătoare. Se grămădeau, se înălțau iar din ele se desprindeau schimonosituri, stații respingătoare. Și-atunci văzui venind un șir lung de bărbați, femei și copii; stațiile mlaștinei se repeziră asupra-le; le suflară duhurile lor otrăvitoare, îi scuipară, inhățară pe cei cari se apărau într'una ameții și șovăind, și îi târără încet, încet în mlaștina neagră, în noroiul înfiorător din care nici unul, nici unul nu s'a mai ivi“.*

În fața unor așa de amuzante elucbrații, negreșit, nu putem decât să zămbim îngăduitor și să amintim inimoasei autoare o înțeleaptă zicătoare nemțească: *Zuviel Feuer im Herzen, bringt Rauch im Kopfe*. Nu însă tot așa de îngăduitori vom fi cu directorul acestei gazete care de treizeci și mai bine de ani încasează subvenții din visteria țării, pentru ca să publice asemenea articole jignitoare, care n'au cel puțin nici ultima scuză—talentul.

N'ar fi mai bine d-le Director, ca în locul acestor monstruoșități, să dai cititorilor traduceri inteligente din orop-sita noastră literatură?...—*J. Botez.*—

Sinaia și Constanța sunt nume de orașe. Așa citeam odată în abecedarul meu cuminte; și nici nu mă gândeam că localitățile acestea aveau să se bucure cândva de mare faimă în geografia mondială. Iată însă că guvernul actual, a găsit mijlocul ca prin înființare de cazinouri și jocuri de hazard, să le înfrumusețeze ca pe niște demimondene, din spinarea snobilor...

Va năpădi poate în binecuvântata noastră țară, în care nu s'a născut încă nici un miliardar, acel raiu cosmopolit de jucători momiți de hipnoticile sclipiri ale aurului, și pe lângă câțiva ciocoi ușuratici își vor pierde acolo și puținul ce au, oameni sărmani cari ce-i dreptul nu mănâncă mămăligă cu ceapă, ci... franzelă pe datorie. Dar ce-are aface! Toate lucrurile bune se fac cu sacrificii și zadarnic încearcă o gazetă nemțească din Capitală să ne dea cu prilejul acesta lecții de chibzuială și bun simț, scriind oarecum ironic:

„România trebuie să fie mândră de progresul ei cultural. E foarte adevărat că patru cincimi din locuitori nu știu nici să scrie nici să citească, și că marea majoritate a populației trăește într'o indescriptibilă lipsă morală și materială... În București însă, echipajele și automobilele costisitoare mișună pe ulji, și în ce privește luxul toaletelor și numărul damelor și bărbaților înzorzonați, batem orice record“.

Mentalitate greoaie de oameni cu nervi cumpătați, desigur, care nu pot concepe atitudinea aceasta de cinism estetic în viață, care nu pot gusta de pe-acum viitoarele frumuseți ale Sinaiei și ale Constanței, frumuseți demne de-acum de pana unui Jean Lorrain, autorul acelor *Le crimes des riches*. Ah, și câte iluzii se vor spulberă la masa verde și câți, câți își vor sbură creerii pe malul mării adormite sau pe aleele tăcute ale Peșelui!—*Z. Z.*—

REVISTA REVISTELOR

Raportul secretarului „Asociațiunii“, d. Oct. C. Tăslăuanu, asupra „organizării economice a țărănimii“, continuă și în no. din urmă al *Luceafărului* (11, Iunie, X). În această parte a raportului, autorul se ocupă de băncile sătești.

„Din băncile populare se va putea naște o puternică organizație cooperativă în toate direcțiile, care prin muncă statornică și disciplinată, va contribui la crearea unei solidarități sociale a țărănimii, la înaintarea ei morală și culturală. Iar acești factori de ordin moral și material sunt hotărâtori pentru conservarea națională a poporului nostru din această țară, căci atunci când țărănimia va fi un organism organizat nu va mai fi putere din lume care să o supună și să o stăpânească“.

Așa zice d. Tăslăuanu și are foarte mare dreptate. Să ia seama, însă, conducătorii vieții românești din Ardeal la cele ce se petrec la noi cu băncile populare și să se ferească de relele, pe cari le pot aduce cu ele nu numai cele mai bune intenții dar și cele mai pricepute instituții de bună rânduială economică.

Convins că „organizarea economică a țărănimii are o deosebită importanță pentru evoluția culturală și națională a poporului nostru“, redactorul „Luceafărului“ făgăduiește noi cercetări.

D-nul *Chendi*, făcând o recenzie sumară despre „*Povestea celor necăjiți*“, constată că d. Anghel e „dușman al superficialității“.

Și, cu toate astea, el place criticului nostru.

Pentru priceperea atmosferei intelectuale a Italiei din zilele noastre, este de un deosebit interes slăruința cu care Luigi Luzzatti—pe care noi îl cunoaștem ca om politic, dar îl ignorăm ca savant—caută să lămurească atitudinea lui Laplace în fața problemei religioase. Așa cum relatează astronomul Faye (*Sur l'origine du monde*), se pare că—întrebat de Napoleon asupra locului pe care în „*Mecanica celestă*“ îl ocupă Dumnezeu — Laplace ar fi declarat că „nu are nevoie de această ipoteză“. Acum Luzzatti reia—cu concursul postum al lui Schiaparelli — această anecdotă și cercă să dovedească (*Nuova Antologia* din 1 Maiu): 1) că s'ar putea presupune că Laplace nu a spus vorbele acestea; 2) că chiar dacă le-ar fi spus, ele nu dovedesc ateismul lui, ci numai modul cum el înțelegea explicarea unor probleme de astronomie. Cu această ocaziune aflăm și părerile lui Schiaparelli în materie de religie: Credința și știința își împart domeniul activității noastre sultetești. E nelăgăduit însă că religiunea se strânge pe măsură ce știința cucerește.—Pentru un așa de mare astronom, trebuie să recunoaștem că soluțiunea e cam prea simplistă.

În aceeași publicațiune, Clarice Tartufari dă câteva pagini clare și entusiaste pentru cunoscuta poetesă italiană Ada Negri. Articolul e scris mai ales pentru ultimul volum *Dal Profondo*. La noi nu se cunoaște nici unul.

Prin Benedetto Croce, revista italiană *La Critica* discută și ea chestiunea așa de însemnată dar mai ales așa de des-

bătuță, a reformei ortografiei. Deja în congresul de științe de la Neapoli—ținut în Decembre trecut—Luciani pusese problema în datele ei necesare.—Acum Croce lămurește că e vorba de introducerea unor noi semne cari să fixeze pronunția și să simplifice scrisul, și cari să fie adoptate mai întâiu în cărțile destinate școlilor elementare. Măsura aceasta din urmă are un înțeles pedagogic,—mai ales pentru acei cari știu că azi în Italia fiecare scriitor ce se respectă își are ortografia lui în care își tipărește operele.

Răspunde și *Léon Bourgeois* la ancheta, pe care a deschis-o d. François Maury în *Revue Bleu*, asupra măsurilor necesare pentru a asigura miniștrilor libertatea de acțiune.

Am rezumat în no. trecut soluțiunea pe care o dădea Alexandre Ribot.

Părerea lui Bourgeois păstrează caracterul întregii sale filosofii sociale și rămâne în cadru acțiunii sale politice reale. Veneratul filosof și preconizator al solidarității sociale găsește origina strămtorării acțiunii libere a miniștrilor în condițiunile înșiși sub care se exercită viața politică și libertatea individuală. Se atinge libertatea miniștrilor tocmai pentru că nu se țarmurește și nu se asigură libertatea fiecărui cetățean. Adică: „să se precizeze fiecăruia locul său în stat, să i se garanteze legal și constituțional, dar să fie obligat a i se supune“.

Cu alte cuvinte să se asigure libertatea „nu numai a miniștrilor dar a tuturor“.

D. *Paul Flat* scrie cuvinte calde despre Brunetièrre și cere cu insistență un monument pentru marele critic.

Până atunci admiratorul lui Brunetièrre se mulțumește constatând că „adevărul său monument este ansamblul opere sale; din care anumite pagini vor păstra un accent neperitor, când aceea a atătora cu statui va fi fost luată de multă vreme de valul cotropitor al uitării“.

Les Annales sărbătorește milenarul normand. Se împlinesc în anul acesta, o mie de ani dela cea dintâi „entente cordiale“ franko-normandă. Numeroasele texte cari împodobesc acest no., semnate de Jules Claretie, Paul Bourget, Hanotaux ș. a., precum și ilustrațiile care le întovărășesc, ne vorbesc frumos de acea rasă rășboinică și temerară, căreia, i se atribuie de foarte mulți istorici una din cele mai mari cuceriri ale omenirii: descoperirea Americii, de Erik cel Roșu, cu 500 de ani înainte de Cristof Columb.

Ilustrațiile reprezintă reproduceri după stampe și inscripții în limba runică, peisagii de prin țara lui Flaubert și Pierre Corneille și monumente, costume, interioruri cari ne mai vorbesc în zilele noastre de geniul normand.

În articolul prim ni se vorbește de prietenii limbii latine. E vorba de liga întemeiată de curând din inițiativa mai multor academicieni în cap cu Jean Richepin, pentru apărarea culturii clasice. Autorul citează mărturisirea lui Richepin, că cei dintâi semnatori ai Ligei au fost tocmai membrii Academiei de Științe, socotiți ca fiind adevărații vrăjmași ai culturii elino-latine!

MEMENTO

~~~ Socialiștii din toată lumea au vre-o 10 milioane de voturi.

Socialiștii germani au 78 ziare. Toți abonații acestor ziare la oaltă sunt cam 800.000. Cea mai răspândită dintre foile lor e „*Neue Welt*“ care apare în 500.000 exemplare.

Tot acești socialiști au ținut în anul trecut 29.826 adunări ordinare private și 13.814 în fața publicului. Au răspândit 23.162.440 de cărți și 2.545.811 calendare și alte broșuri.

~~~ La Petersburg s'a inaugurat un *Muzeu-Tolstoi*, care cuprinde toate operele cu toate traducțiunile lor și toate cărțile cari se ocupă de opera marelui scriitor. Se mai găsesc de-aseenea, cărți poștale ilustrate, jurnale, caricaturi, obiecte mărunte (ca plicuri comerciale), toate ținând viața sau opera lui Tolstoi.

~~~ Studenții din Roma, au ridicat în Aula Institutului de chimie de acolo, un bust strălucitului chimist *Stanislao Cannizzaro*.

~~~ Pentru comemorarea primului centenar dela nașterea lui *Verdi*, se va deschide în 1913, la Parma, o expoziție artistico-muzicală teatrală. Revista care ne aduce această știre, are grija să ne spună că e sărbătorirea primului centenar. E sigur. De cea a celui al doilea, nici n'o să mai fie vorba.

~~~ Se vor publica la Londra două romane inedite ale celebrului umorist englez *Thackeray*, autorul *Bălciiului vanităților* și al *Cărții snobilor*.—Romanele: *The Knights of Borsellen* (Cavalerii din Borsellen) și *Cockney Travels* (Călătoriile lui Cockney) au fost găsite printre manuscrisurile pe care le păstrează fiica romancierului.

~~~ Se va ridica la Paris un monument lui *Théophile Gautier*.

~~~ Ziarele italiene protestează în potriva neglijenței guvernului lor, care lasă în ruină un splendid monument de artă, biserica *San Sebastiano* din Ferrara.

~~~ În Aprilie viitor se va inaugura la Venezia clopotnița *San-Marc*-ului.

~~~ *Victimile clericalismului în Canada* le arată într'o lucrare recentă R. de Marmaude, care între altele povestește de rectorul universității din Laval, care s'a ridicat contra profilaxiei tuberculozei și a considerat ca anticreștini pe doctorii cari au interzis profesorilor a-tingi de boală să continue a servi învățământul. Faptul a avut loc în 1904, și vicerectorul universității a fost numit, de atunci, episcop de Joliette.

~~~ Asupra vieții și dezvoltării gândirii lui *Spinoza* a publicat *Stanislaus von Dunin-Borkowski* o lucrare de mare erudiție și înțelegere intitulată „*der Lunge de Spinoza*“.

~~~ Japonia se înalță din zi în zi la nivelul civilizației europenești. Acum, de curând, s'a dovedit că și scriitorii lor știu să plagieze. Un

oare care Kawakami fură pe deantregul opera atât de cunoscută a lui *Jules Verne*, traducând-o în piesă sub titlul: „O călătorie în jurul lumii“. Numai că fugosul japonez face călătoria în 70 zile...

~~~ Și în Arad sunt câteva bănci populare. Până acum se numără 47, cu un capital de 1.257.986 cor., care realizează un profit de 111.682 cor. Din acest câștig se dă 12.655 cor. pentru scopuri culturale, adică peste 10% din profitul net.

~~~ Camera grecească, după propunerea deputatului Tsaxiris, a hotărât să dea un bloc din cea mai frumoasă marmură pentru monumentul lui *Moréas*. Anatole France a mulțumit în numele comitetului atât Camerei cât și propunătorului.

~~~ Iar se agită în Franța chestia simplificării ortografiei. Deastădată institutorii au pornit o campanie, în care se pun multe nădejdi.

~~~ Tot despre Japonia. Se prigonesc acum scrierile cari pot înfățișa un cuprins revoluționar. Așa administrația interzice vânzarea traducerilor din operele lui *Tolstoi*, *Ibsen*, *Shaw*, *Tourgheneff*, *Gorki* și chiar *Maupassant*. Însă, operele acestora se îngăduie a fi vândute când sunt tipărite în limbi străine. Știi de ce? Pentru că cel care cunoaște o limbă străină, înseamnă că e destul de matur la gândire ca să nu fie influențat de idei subversive. Cel puțin e o logică, — dar sunt atâtea măsuri în poliția europeană cari rămân mult mai pe jos.

~~~ S'a tradus în franțuzește «*Moștenirea celor 30.000 dolari*» de *Mark Twain*. Traducătorul, Michel Epuy, a lătură și un studiu asupra marelui humorist (edit. Mercure de France, 3.50).

~~~ Gustul cărților frumos editate n'a pierit încă în secolul nostru însetat de ieftin.

Se anunță o colecție de uvragii de lux: *Les maitres du livre*, pusă sub direcția lui Ad. van Bever. Pentru deocamdată vor apare următoarele opere: *Les Fleurs du Mal* (ediție completă); *Axel de Villiers de l'Isle-Adam*; *Sagesse* de Paul Verlaine; *La Chartreuse de Parme* și *Le Rouge et le Noir* de Stendhal și în sfârșit opere de Henry de Régnier, Remy de Gourmont și Verhaeren.

Amatorii să se adreseze librării Georges Crès, place de la Sorbonne-Paris.

~~~ Cu prilejul unui portret al lui Faguet făcut în *Le Gaulois* de d. Doumic, «*Mercure de France*» aruncă iară «celebrului poligraf» câteva grațiosități, dacă nu totdeauna drepte cel puțin mereu spirituale. Pentru revista franceză d. Faguet nu scrie nici pentru bani, nici pentru glorie, nici pentru idei, nici pentru prestigiu, „scrie pentru că nu se poate opri“...

„Cum și-ai putea închipui pe d. Faguet în altă parte decât la masa de scris? El împlinește o funcțiune la care l'a sorțit natura: el scrie“.

